

Geostrateški značaj Spačvanskog bazena u Domovinskom ratu

Filipović, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:305455>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Ivan Filipović

Geostrateški značaj Spačvanskog bazena u Domovinskom ratu

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra edukacije geografije i povijesti

**Zagreb
2017.**

Ovaj diplomski rad izrađen je u sklopu integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija *Geografija i povijest*; smjer: *nastavnički*, pri Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Stjepana Šterca.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Geostrateški značaj Spačvanskog bazena u Domovinskom ratu Ivan Filipović

Sažetak: Istočnoslavonsko bojište otvoreno je nakon ulaska JNA u Hrvatsku početkom ljeta 1991.godine. Na svojim granicama imalo je gradove Osijek i Vinkovce te široki pojas šume hrasta lužnjaka u Spačvanskom bazenu. Prirodna osnova na ovom širokom pojasu korištena je kao strateški prostor obrane ovog područja kroz kontrolu koridora koji prolaze tim prostorom. Uspješnost obrane preko prirodne osnove potvrđuje činjenica kako niti jedan prostor južno i zapadno od Spačvanskog bazena nikada nije pao u neprijateljske ruke. Agresija na Hrvatsku trajala je do 1995. godine kada je hrvatski prostor oslobođen akcijama Otkos 10 (1991.), Bljesak i Oluja. Podunavlje je vraćeno Hrvatskoj tek mirnom reintegracijom 1998.godine.

54 stranice, 20 slika, 7 tablica, 21 bibliografske reference; izvornik na hrvatskom jeziku
Ključne riječi: Domovinski rat, bitka za Vukovar, Spačvanski bazen, geostrateški značaj, prirodna osnova, Istočnoslavonsko bojište

Voditelj: Doc. dr. sc. Stjepan Šterc
Povjerenstvo: Doc. dr. sc. Stjepan Šterc
Doc. dr. sc. Dubravka Spevec
Doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 9. veljače 2016. godine
Rad prihvaćen: 27. lipnja 2017.godine
Datum i vrijeme obrane: 13. srpnja 2017. godine u 12 sati

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Geostrategic significance of Spačva Basin in War for Croatian Independence

Ivan Filipović

Abstract: East Slavonia battlefield has been opened when Yugoslav People's Army (JNA) has entered Croatian territory in beginning of the summer 1991. On its borders battlefield had cities Osijek, Vinkovci and wide area of oak tree forest - Spačva Basin. Natural basis has been used like strategic area of defense east Croatia through control of the corridors. In support of the that kind defense is the fact that no area south and west of the Spačva basin has ever fallen into enemy hands. Aggression on Croatia has lasted from 1991. until 1995. when croatian territory was liberated through military operations Otkos 10 (1991.), Bljesak and Oluja (1995.). Area along Danube river has been integrated to territory of Republic of Croatia through peaceful reintegration in 1998.

54 pages, 20 figures, 7 tables, 21 references; original in Croatian

Keywords: War for Croatian Independence, Battle for Vukovar, Spačva Basin, geostrategic significance, natural basis, East Slavonia battlefield

Supervisor: Stjepan Šterc, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Stjepan Šterc, PhD, Assistant Professor

Dubravka Spevec, PhD, Assistant Professor

Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor

Thesis submitted: February 9th, 2016

Thesis accepted: June 27th, 2017

Thesis defense: July 13th, 2017 at 12 am

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Teorijsko–metodološki pristup.....	3
1.3. Zadaci, ciljevi i metoda istraživanja.....	3
1.4. Dosadašnja istraživanja.....	4
1.5. Osnovne hipoteze	5
2. ISTOČNA SLAVONIJA – PROSTORNI OBUHVAT I OBRAZAC PONAVLJANJA POVIJESTI	6
2.1. Prostorni obuhvat i geomorfološka analiza prostora.....	6
2.2. Društveno geografska obilježja.....	7
2.3. Geostrateška važnost prostora.....	9
2.4. Povijesni primjeri ponavljanja.....	11
3. GEOPOLITIČKE PRETPOSTAVKE NAPADA NA HRVATSKU	13
3.1. Povijesni aspekt.....	13
3.2. Vojni aspekt.....	16
3.3. Kontrola prostora.....	17
4. VOJNI UDARI NA ISTOKU HRVATSKE	19
4.1. Istočnooslavensko bojište.....	19
4.2. Vojno-geografska analiza Istočnooslavenskog bojišta.....	20
4.3. Strateški pravci kretanja.....	26
5. SPAČVANSKI BAZEN – GEOSTRATEŠKI PROSTOR OBRANE HRVATSKE	27
5.1. Prostorni obuhvat i prirodno-geografske karakteristike.....	27
5.2. Primarni udar.....	30
5.3. Prostorna logika obrane Spačvanskog bazena.....	33
6. OSLOBADANJE HRVATSKE	39
6.1. Vojni planovi i akcije.....	39
6.2. Mirna reintegracija Podunavlja.....	41
7. BUDUĆI RAZVOJ PROSTORA	44
7.1. SWOT analiza gospodarskog razvoja.....	44
7.2. Demografski razvoj.....	46
8. ZAKLJUČAK	50
8.1. Opći zaključak.....	50
8.2. Referiranje na hipoteze.....	52

POPIS LITERATURE, IZVORA, SLIKA I TABLICA

1. UVOD

Istočna Hrvatska je prostor od velikog gospodarskog, demografskog, prirodnog i strateškog značaja za Republiku Hrvatsku. Prostor je to u kojem je oko 40 % obradivog zemljišta cijele Hrvatske, na kojem se križaju razni kulturološko-civilizacijski krugovi, prostor koji se kroz povijest našao u strateškom planu više velikih sila. Kao takav treba se promatrati i danas, kao bogatstvo, a samim time kao prostor kojeg je potrebno posebno valorizirati i čuvati. Dedukcijom, kroz analizu Istočne Hrvatske (kao šireg prostora) i Spačvanskog bazena (kao užeg prostora), ovim radom se vrednuje spomenuti prostor kao prostor koji je ili nije od strateškog značaja za Republiku Hrvatsku.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja jest utvrditi vezu između napredovanja neprijateljskih snaga u Domovinskom ratu i prostora u kojemu su napredovale, tj. kroz tu analizu utvrditi važnost tog prostora u obrani Hrvatske. Prostor koji ovo istraživanje obuhvaća je Spačva, šumsko-močvarni prostor na istoku Hrvatske koji obuhvaća sela bivše općine Županja i dio sela bivše općine Vinkovci. To odgovara prostoru koji obuhvaćaju općine Bošnjaci, Drenovci, Gunja, Nijemci, Privlaka i Vrbanja te upravni gradovi Županja i Vinkovci (vidi sl. 1) u današnjoj administrativnoj podjeli. Iako je glavna karakteristika ovog prostora šuma hrasta lužnjaka, njime prolazi veći broj vodotoka stoga se u istraživanju za ovaj prostor koristi naziv Spačvanski bazen, da bi se naglasila i hidrološka svojstva prostora. Kao što je navedeno prostor će se promatrati u određenom trenutku u povijesti, tako da je druga dimenzija istraživanja povijesna. Vrijeme u kojem će se prostor evaluirati kao geostrateški značajan ili ne je vrijeme Domovinskog rata koji je trajao od 1991. do 1995. godine.

Sl. 1. Administrativna podjela općina i upravnih gradova na prostoru Spačvanskog bazena unutar Vukovarsko-srijemske županije 2017. godine

1.2. Teorijsko-metodološki pristup

Istraživanje je vršeno kao kombinirana povijesno-geografska analiza prostora, tj. analiza prostora (geografija) u određenom vremenskom razdoblju (povijest). Istraživanju je teorijski najbliža znanstvena disciplina Historijska geografija. U istraživanju su korištene već znane povijesno-geografske spoznaje o prostoru koje su zapisane u znanstvenoj literaturi. Nadalje u radu su korišteni kartografskih prikazi i to većinom tematske karte kako bi se pokazale određene specifičnosti u prostoru, ali i topografske karte koje su korištene kao podloga za vojno planiranje. Kako je istraživanje vezano za određeni prostor i za određene ljude isto je zahtijevalo terensko istraživanje i razgovor s ljudima koji su bili sudionici Domovinskog rata na ovom prostoru. Za dio koji obuhvaća perspektivu razvoja ovog prostora korištena je SWOT analiza gospodarskog stanja i demografska analiza prostora.

1.3. Zadaci, ciljevi i metoda istraživanja

Kao što je već spomenuto, glavni cilj istraživanja je utvrditi vezu između neprijateljskog napredovanja kroz teritorij i prostora u kojemu vrijede određene zakonitosti. Pojednostavljeno, cilj istraživanja je odgovoriti na pitanje jesu li glavni pravci kretanja neprijateljske vojske primarno određeni društveno-geografskim faktorima (prometnice, naselja, sastav stanovništva) ili postoji poveznica sa prirodno-geografskim faktorima u prostoru (nagib terena, sastav tla, vegetacija), tj. koliko je prirodna osnova utjecala na pravce kretanja. Isto tako cilj je odgovoriti koliko su prirodno-geografski faktori utjecali na mogućnost obrane toga prostora. Može se vidjeti da za ostvarenje glavnog cilja treba ostvariti veći broj manjih zadataka koji su: utvrditi važne faktore u prostoru, strateške pravce kretanja u prostoru, geopolitički aspekt napada na Hrvatsku, pravce i intenzitet vojnih udara u tom prostoru, logiku obrane prostora koristeći utvrđene faktore u prostoru. Kao poseban cilj postavljena je analiza budućeg razvoja prostora i to kroz SWOT analizu mogućnosti razvoja te analizu demografske i gospodarske slike prostora.

Metoda istraživanja jest uspoređivanje već znanih činjenica o širem prostoru (radi se konkretno o tri županije na istoku Hrvatske: Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska i Brodsko-posavska županija) s prikupljenim dokumentima i

kartama. Time se treba stvoriti slika o prostoru Spačvanskog bazena, o njegovoj vojno-strateškoj, geostrateškoj, prirodnoj, gospodarskoj i demografskoj važnosti.

1.4. Dosadašnja istraživanja

Do nedavno ovo područje je bilo slabo istraženo u literaturi. Međutim 2015. godine Institut društvenih znanosti Ivo Pilar objavio je tri zbornika radova koji obrađuju tematiku istoka Hrvatske u Domovinskom ratu. U većini dosadašnjih radova ovaj prostor u Domovinskom ratu se gledao kroz prizmu najveće bitke na početku rata – bitke za Vukovar. Zbornici radova pod naslovom *Hrvatski istok u Domovinskom ratu – iskustva, spoznaje i posljedice te Domovinski rat i njegovi društveno ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka* su oba pod uredništvom Miljenka Brekala, rezultat su dvaju međunarodna interdisciplinarna znanstvena skupa posvećena ovoj tematici. U navedenim zbornicima tematici Domovinskog rata se pristupa s različitih aspekata. Geostrategijski pogled na događanja u ovom prostoru obrađen je u radovima autora Slavka Barića, Marinka Lozančića i Monike Komušanac. Vojno-geografska analiza područja odrađena je u radu autora Marina Sabolovića, dok je pravna problematika obrađena u radovima Miljenka Brekala, Mate Arlovića i Miroslava Ražaca. Isto tako tematika je obrađena iz aspekta književnosti i kulture kroz radove autora Antonije Vranješ, Marina Đukića, Mirte Bijuković Maršić i Branka Kune. Osim spomenutih zbornika, Domovinskim ratom na istoku Hrvatske bavilo se dosta autora. Od istaknutijih su svakako Branko Borković „Mladi Jastreb“ (1995.) i Mile Dedaković „Stari Jastreb“ (1997.) koji su, svatko iz svog kuta gledanja, opisali Bitku za Vukovar. Nadalje s geografske strane ovom tematikom su se bavili Stjepan Šterc (1993., 2008., 2012., 2014.), Damir Magaš (2013.), Mirela Slukan-Altić (2001.) i Dražen Živić (2003., 2005., 2007., 2014.).

1.5. Osnovne hipoteze

Sukladno postavljenim zadacima i ciljevima u radu su provjeravane sljedeće hipoteze:

1. Hrvatsko Podunavlje i Spačvanski bazen su strateški prostor obrane Hrvatske.
2. Vojni udar na istočnu Slavoniju je bio primarno u svrhu kontroliranja prostora, a ne zaštite jedne etničke manjine na tom prostoru.
3. Vojni udar na istočnu Slavoniju bio je planiran i koordiniran cijelim svojim obujmom od strane profesionalne vojske, tj. JNA.
4. Prostor koji obuhvaća Spačvanski bazen je utjecao na plan napada na Hrvatsku na taj način da je glavninu napada u Istočnoj Hrvatskoj usmjerio sjevernije od današnje autoceste Zagreb-Lipovac (tadašnji *Autoput bratstva i jedinstva*), tj. prema Vukovaru i Osijeku.
5. Neprijatelj je zazirao od borbe unutar prostora Bazena te se njegovo djelovanje osjetilo samo do pojasa početka šume (tj. samog Spačvanskog bazena).
6. Prirodna osnova u prostoru je uvelike utjecala na početnu amortizaciju i usporavanje napredovanja neprijatelja u prostoru, a samim time je, u kombinaciji s ljudskim faktorom, zaslužna za obranu prostora Spačvanskog bazena.
7. Stradanja u Domovinskom ratu onemogućila su razvoj naselja na ovom području bez obzira na njihov povoljan prometno-geografski položaj.

2. ISTOČNA SLAVONIJA – PROSTORNI OBUHVAT I OBRAZAC PONAVLJANJA POVIJESTI

Koncept ponavljanja povijesti se sve češće spominje, a veže se većinom za geografski specifična područja. Najpoznatiji primjer je napad Njemačke na SSSR u Drugom svjetskom ratu, u kojemu je Hitler ponovio Napoleonovu grešku te je dopustio mogućnost da rat prijeđe u zimu na širokim prostorima istočnoeuropske ravnice. Prema konceptu ponavljanja povijesti on je morao izgubiti, isto kao i Napoleon. U ovom poglavlju razmotrit će se specifičnosti istočnoslavonskog prostora utvrđivanjem njegovog prostornog obuhvata, društvenogeografskih obilježja prostora, geostrateške važnosti prostora te zaokružiti priču o specifičnosti prostora primjerima „ponavljanja povijesti“.

2.1. Prostorni obuhvat i geomorfološka analiza prostora

Pod pojmom „Istočna Slavonija“ u ovom radu podrazumijevaju se tri istočnoslavonske županije: Brodsko-posavska, Osječko-Baranjska i Vukovarsko-srijemska. One prema uvjetno-homogenoj regionalizaciji pripadaju zapadnoj i srednje slavonskoj Posavini te istočnohrvatskoj ravnici, odnosno zapadnom Srijemu, Baranji, Donjodravskodunavskoj ravnici, krndijskom osojnom pobrđu đakovačko-vukovarskoj lesnoj zaravni i bosutskoj Posavini (Magaš, 2013).

„Prirodno-geografsku osnovu Istočne Slavonije karakterizira dodir Slavonskog gorja i pravoga panonskog prostora smještenog na jugoistoku i istoku Republike Hrvatske. Područje Istočne Slavonije na svom zapadnom dijelu pripada istočnom peripanonskom području, a na središnjem i istočnom dijelu pravom panonskom području. U međuriječju Drave, Dunava i Save dominiraju praporne zaravni i položi, karakteristični za cjelokupni panonski prostor. Izrazito zaravnjeno područje remeti slavonske gore: Psunj, Požeška gora, Dilj i Krndija te pobrđa na krajnjem sjeveroistoku i istoku istraživanog područja.“ (Sabolović, 2015, 107).

2.2. Društvenogeografska obilježja

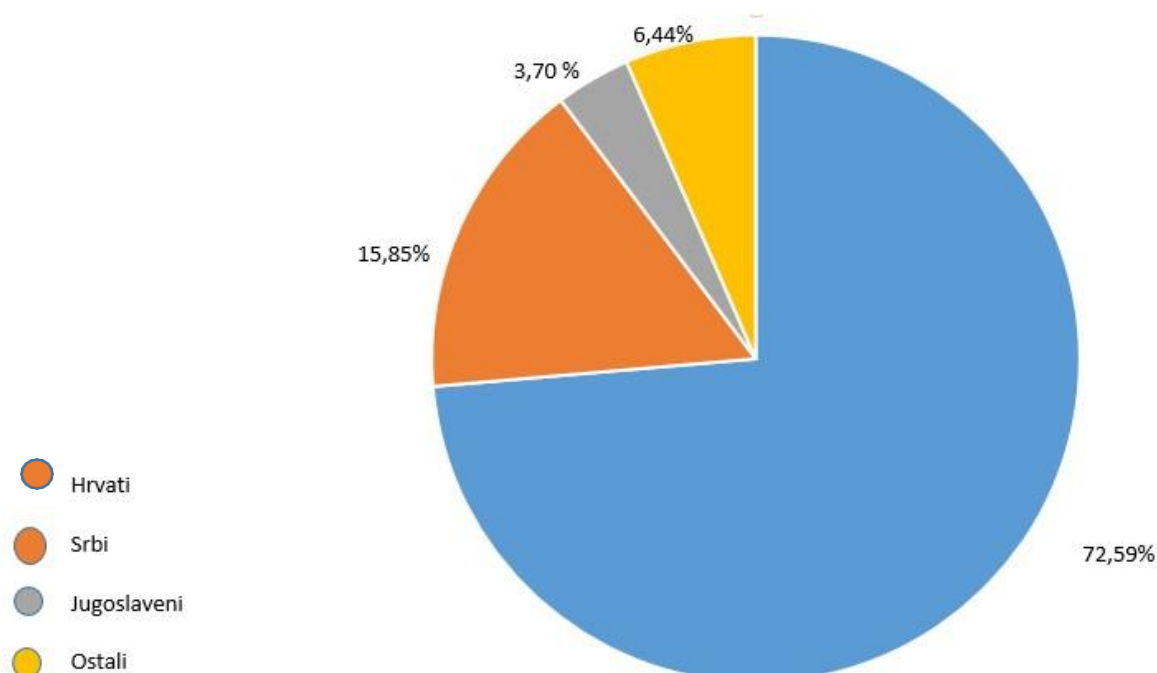
„Područje Istočne Slavonije s dugim povijesnim kontinuitetom naseljenosti, brojnim naseljima od gradova do stanovništvom brojnih sela razvilo se zahvaljujući plodnoj panonskoj nizini. Međutim zbog svog povoljnog geografskog položaja, ali i blizine više kulturnih krugova, od srednjoeuropskog do istočnog europskog, narodnosna struktura istraživanog područja izrazito je šarolika. Prema popisu stanovništva provedenom 1991. godine područje Istočne Slavonije brojalo je gotovo 800 000 stanovnika raspoređenih u 11 zajednica općina.“ (Sabolović, 2015, 105).

Prema narodnosnom sastavu dominiraju Hrvati s udjelom od 72,59 %, međutim od ostalih naroda izrazito su zastupljeni Srbi sa 15,85 %, Jugoslaveni sa 3,70 %, dok su ostali zastupljeni sa 6,44 %, od kojih su najbrojniji Mađari u Baranji sa 2 % udjela u ukupnom stanovništvu (tab. 1., sl. 2). Usprkos dominaciji Hrvata, evidentan je izraziti nerazmjer. Tako u zajednicama općina Đakovo, Našice, Slavonski Brod, Valpovo i Županja Hrvati čine više od 80 % u ukupnom broju stanovnika, dok u zajednicama općina Beli Manastir, Nova Gradiška i Osijek Srbi čine više od 20 %, a u Vukovaru više od 37 % udjela u ukupnom broju stanovnika (vidi tab. 1.). S obzirom na prostorni obuhvat istočnoslavonskog bojišta i okupirana područja Republike Hrvatske, oni odgovaraju prostornom razmještaju zajednica općina s izrazitim udjelom Srba (Sabolović, 2015).

Tab. 1. Udio Hrvata, Srba, Jugoslavena i ostalih u ukupnom stanovništvu Istočne Slavonije u 11 zajednica općina prema popisu 1991. godine

Zajednice općina	Ukupno	Hrvati		Srbi		Jugoslaveni		Ostali	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Beli Manastir	54 265	22 740	41,91 %	13 851	25,52 %	4 265	7,86 %	12 728	23,46 %
Donji Miholjac	20 365	17 033	83,64 %	2 404	11,80 %	348	1,71 %	390	1,92 %
Đakovo	52 954	48 578	91,74 %	2 002	3,78 %	393	0,74 %	1 672	3,16 %
Našice	40 829	32 891	80,56 %	4 486	10,99 %	750	1,84 %	2 034	4,98 %
Nova Gradiška	60 749	43 692	71,92 %	12 572	20,69 %	1 810	2,98 %	1 323	2,18 %
Osijek	165 253	110 934	67,13 %	33 146	20,06 %	8 351	5,05 %	10 839	6,56 %
Slavonski Brod	114 249	97 379	85,23 %	7 385	6,46 %	3 307	2,89 %	3 720	3,26 %
Valpovo	33 108	30 000	90,61 %	947	2,86 %	679	2,05 %	1 014	3,06 %
Vinkovci	98 445	78 313	79,55 %	13 170	13,38 %	1 882	1,91 %	4 151	4,22 %
Vukovar	84 189	36 910	43,84 %	31 445	37,35 %	6 124	7,27 %	8 870	10,54 %
Županja	49 026	42 960	87,63 %	1 209	2,47 %	680	1,39 %	3 038	6,20 %
Ukupno	773 432	561 430	72,59 %	122 617	15,85 %	28 589	3,70 %	49 779	6,44 %

Izvor: *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1998.

Izvor: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991., po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1998.

2.3. Gestrateška važnost prostora

Na prostoru Hrvatske su se kroz povijest odigrali burni događaji, a kao rezultat višestoljetnog ratovanja današnji teritorij Republike Hrvatske ima nesimetričan oblik. Ipak, specifičan oblik pridonio je tomu da su se na ovom prostoru preklapili različiti kulturološko-civilizacijski krugovi te da je Hrvatska cijelom svojom površinom zapravo veza između panonskog i sredozemnog prostora, između srednjoeuropskog i prostora juga i jugoistoka Europe, a samim time i Bliskog Istoka. S druge strane pristup Jadranskom moru je još jedna velika prednost jer je Jadransko more najjuvučeniji zaljev Sredozemnog mora u europsko kopno, što znači da sav prekooceanski promet, koji je najjeftiniji, svoje završne luke u tranzitu prema Srednjoj i Zapadnoj Europi zapravo traži u Jadranskom moru.

Povoljan gestrateški položaj Hrvatske pridonosi značaju istoka Hrvatske. U ovoj se regiji Hrvatske sijeku dva paneuropska prometna koridora: koridor X i ogranak c koridora V. Za razliku od koridora X koji je opremljen svim vrstama prometnica, ogranak c koridora V nije u cijelosti vrednovan jer je prometna infrastruktura još uvijek u izgradnji.

Nadalje, kada gledamo prostorno-funkcionalne odnose, Republika Hrvatska ima dominantno srednjoeuropsko-mediteransko geografsko obilježje. Sa Srednjom

Europom, osim kulturnog nasljeđa Austro-Ugarske Monarhije, veže nas rijeka Dunav, koja je sama VII. paneuropski prometni koridor. Kada se pogleda europski kontekst ovaj prostor dobiva još više na strateškoj važnosti zato što je Dunav druga plovna rijeka po veličini u Europi, a pristup koridoru VII povećava geostratešku važnost Istočne Hrvatske. Koridor VII omogućuje povezivanje Europe od Sjevernoga mora do Crnoga mora, kao i pristup porječjima Rajne, Dunav, Odre i Labe (Barić i Lozančić, 2015). Istočnom Hrvatskom prolazi i Sava koja je ovim prostorom plovna i ima veliki potencijal za riječni promet, pogotovo završetkom kanala Dunav – Sava kojim bi se spojili koridori X i VII na prostoru Republike Hrvatske. Iako je primarna namjena kanala kontroliranje razine vode u Spačvanskom bazenu te navodnjavanje, njegovo valoriziranje za riječni promet bi otvorilo nove mogućnosti prometovanja prije svega robe, usluga, ali i ljudi. Stoga je kanal Dunav – Sava zapravo strateški jako važan projekt za Hrvatsku, a samim tome i istok Hrvatske (Barić i Lozančić, 2015).

Osim društveno-geografskih i prirodno-geografske značajke sve više postaju strateški resursi. Prije svega tu se misli na tlo, vodu, klimatska obilježja, energetska dostupnost i dr. (Barić i Lozančić, 2015). Ipak, među resursima u Istočnoj Hrvatskoj naglasak se ipak mora staviti na jedan – tlo. Bogatstvo tla očituje se najbolje u namjeni za poljoprivredu jer je obradivo 46,3 % površine (dok je taj prosjek za Hrvatsku 23,7 %). Kada se uzmu u obzir sva zemljišta u Hrvatskoj, u ovoj regiji je 38,3 % obradivih zemljišta Republike Hrvatske. Uza svo obradivo zemljište, još je bitniji podatak o kvaliteti tla, osobito crnih tala na prapornoj podlozi u sjeveroistočnom pridunavskom pojasu. U prilog bogatstva vodama govori činjenica da 62 % hrvatskih voda pripada crnomorskom slijevu, a tu su tri najveće rijeke u Istočnoj Hrvatskoj, ali i u Hrvatskoj: Sava, Drava i Dunav. Formirajući riječne terase i naplavne ravnice direktno djeluju na namjenu zemljišta te tako imaju veliku ulogu u prostornom funkcioniranju Istočne Hrvatske (Gereš, 2007). Klimatska obilježja Istočne Hrvatske su jako povoljna. Klimu ovog prostora obilježavaju hladne zime i topla ljeta. Činjenica da među padalinama prevladavaju ljetne konvekcijske kiše je također povoljna, zato što takve kiše, pogotovo u toplim ljetima, pogoduju agrarnom valoriziranju prostora (Filipčić, 1992). Prirodnom bogatstvu ovog prostora svakako pridonosi i velik šumski fond. Vegetacija na istoku Hrvatske u prošlosti je bila raširenija nego danas, a dominantna vegetacija bile su šume, koje su se razvijale na vlažnoj podlozi juga Panonske nizine. U

nizinama su to bile mahom hrastove šume, dok je u gorama prevladavala bukva. Danas, nakon stoljeća iskorištavanja drvnog bogatstva, situacija je dosta drugačija. Hrastove šume u svom velikom obimu zadržale su se samo na području Spačvanskog bazena oko rijeke Bosut i njezinih pritoka na području samog bazena, a prema jednoj od njih – Spačva, sam bazen je dobio ime (Barić i Lozančić, 2015).

Temeljem analize geostrateške važnosti ovog prostora može se zaključiti da se upravo tu kriju razlozi za napad na ovaj dio hrvatskog teritorija. Dakle glavni cilj agresije na Istočnu Hrvatsku bio je kontrolirati teritorij istoka Hrvatske te poboljšavanje geostrateškog položaja proširene Srbije, čija bi važnost kulminirala spajanjem s Jadranskom obalom. Tek kao sekundarni razlog može se spominjati obuhvaćanje jedne etničke manjine (u ovom slučaju srpske) pod jedan prostor, jer kako je popisom 1991. utvrđeno (a posebno onim 2001.), srpska manjina je u pojedinim mjestima brojna, ali ipak je manjina, dok su Hrvati većinsko stanovništvo. Kao afirmativni argument ovoj tezi mogu se iskoristiti primjeri iz povijesti. Naime, agresija devedesetih godina nije prvi pokušaj kontroliranja ovog prostora, a ako je vjerovati obrascu ponavljanja povijesti neće biti ni posljednji, upravo zbog velike geostrateške važnosti ovog prostora.

2.4. Povijesni primjeri ponavljanja

U tekstu je ranije spomenut koncept ponavljanja povijesti, on se kao takav sve više koristi radi pokazivanja specifičnosti nekog prostora. Zašto dolazi do osjećaja da se „povijest ponavlja“? U analizi određenog prostora u razmatranje najprije treba uzeti prirodnu osnovu. U ovom slučaju prirodna osnova je jug Panonske ravnice, kojim teku tri velike rijeke i veći broj malih rijeka. Prostor je lako prohodan osim njegovih brežuljkastih i pošumljeno-močvarnih dijelova. Zatim u obzir treba uzeti i društveni kontekst, ponajprije ljude koji žive na tom prostoru. Kada se na to sve doda strateška važnost u određenom trenutku u povijesti može se zaključiti da je neki prostor podložan interesu više strana i da stoga postoji mogućnost ponavljanja povijesti ako se gore navedeni faktori poslože. Za zornije prikazivanje koncepta ponavljanja povijesti dovoljno je proučiti dva primjera koji su vezani za ovaj prostor: širenje Osmanskog Carstva i završetak Drugog svjetskog rata na području Hrvatske (Komušanac, 2015).

Osmansko Carstvo je u 16. i 17. stoljeću bilo na vrhuncu moći te je u tom razdoblju pokušalo više puta ostvariti svoj glavni cilj: osvajanje „zlatne jabuke“ – glavnog grada Habsburške Monarhije, Beča. Veliki pohodi na Beč bili su 1529. godine, 1566. godine (sultan Sulejman I. Veličanstveni) i 1683. godine (veliki vezir Kara Mustafa). Tokom prvog pohoda sagrađen je most na Dravi kod Osijeka te su istim putem išla sva tri napada na Beč, upravo preko ovog područja, koje je i u to vrijeme bilo strateški važno jer je najlakši i najkraći put između Srednje i Jugoistočne Europe, tj. između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva.

U završnim bitkama Drugog svjetskog rata na ovom prostoru događaji su slijedili istu prostornu logiku. Naime, u probijanju Srijemskog fronta od strane Crvene armije, NOVJ¹ i Bugarske armije prema zapadu taj front je probijan ponovno upravo na ovom prostoru, jer je jug Panonske ravnice lako prohodan za vojsku, tehniku i logistiku. Iz ova dva primjera može se zaključiti da je ovo prostor koji je podložan napadima, a s vojno-strategijskog aspekta, to je prostor ravnice kojeg je teško braniti, a lako napadati (Komušanac, 2015). Analizira li se pravac napredovanja neprijateljske vojske u Domovinskom ratu može se naći puno sličnosti s prije navedenim primjerima, stoga s punim pravom može se reći da je Srijemski koridor, prostor istoka Hrvatske i napose prostor Spačvanskog bazena zapravo strateški prostor obrane Hrvatske u prošlim ratovima, ali dođe li do novih previranja i u budućim sukobima.

¹ Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije

3. GEOPOLITIČKE PRETPOSTAVKE NAPADA NA HRVATSKU

Krajem ljeta 1991. godine već spomenutim Srijemskim koridorom, tj. autocestom iz Beograda krenula je 100-kilometarska kolona tenkova i vojske prema Hrvatskoj. To je bio konačan odgovor ostatka Jugoslavije u raspadu sa srpskim vodstvom na događanja u Hrvatskoj i volju naroda za odcjepljenjem od Jugoslavije. Bez obzira na previranja prije ovog trenutka, nakon „strateškog pregrupiranja“, kako je nazvan ovaj događaj na drugoj strani, postalo je jasno da se rješenje pitanja istupanja Hrvatske iz Jugoslavije neće tražiti na papiru nego preko nišana pušaka i topova (Komušanac, 2015). U ovom poglavlju obrazložiti će se pretpostavke napada na Hrvatsku što uključuje povijesni aspekt (povijesne činjenice, događaje koji su doveli do napada), vojni aspekt (ukupne i strateške ciljeve vojske) te kontrolu prostora, o kojoj je već bilo riječi.

3.1. Povijesni aspekt

Kada se objašnjava povijesni aspekt srbijanske agresije na Hrvatsku treba se opisati situacija pred raspad bivše države – SFRJ (u daljnjem tekstu „Jugoslavija“). „Druga“ Jugoslavija je državna tvorevina stvorena nakon Drugog svjetskog rata na federativnim načelima sa jednom strankom na čelu – Komunističkom partijom Jugoslavije. Vodstvo države se nacionalnim pitanjem u Jugoslaviji odbijalo baviti ili je negirano raznim parolama (*Bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti; Narodi u Jugoslaviji su potplemena jednog, jugoslavenskog plemena* itd.), dok je zapravo jedini bitan čimbenik u društvu bila Partija i članstvo u istoj, bez obzira na narodnost. Tako je barem bilo dok nacionalno pitanje nije počelo biti toliko da je počelo prijetiti opstojnosti same države. Smrtima Eduarda Kardelja (1979.) i Josipa Broza Tita (1980.) počela se raspadati „jugoslavenska idila“ i stari su se problemi počeli ponovno pojavljivati. Pod „starim problemima“ prije svega se misli na nacionalno pitanje u Jugoslaviji – nametanje srpsko-hrvatskog jezika Novosadskim dogovorom 1954. godine, zatim istup hrvatskih intelektualaca *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* 1967. godine; izbijanje Hrvatskog proljeća početkom 70-tih godina, gušenjem istog te donošenjem Ustava 1974. godine. Ustav je temeljen na 10 načela, a među njima kao prvo stoji „Državno uređenje“, a načelo preneseno u potpunosti glasi:

„Narodi Jugoslavije, polazeći od prava svakog naroda na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otepljenje, na osnovu svoje slobodno izražene volje u zajedničkoj borbi svih naroda i narodnosti u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, a u skladu sa svojim povijesnim težnjama, svjesni da je dalje učvršćivanje njihovog bratstva i jedinstva u zajedničkom interesu, zajedno sa narodnostima sa kojima žive, ujedinili su se u saveznu republiku slobodnih i ravnopravnih naroda i narodnosti i stvorili socijalističku federativnu zajednicu radnih ljudi — Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju, u kojoj, u interesu svakog naroda i narodnosti posebno i svih njih zajedno, ostvaruju i obezbeđuju socijalističke društvene odnose zasnovane na samoupravljanju radnih ljudi i zaštitu socijalističkog samoupravnog sustava, nacionalnu slobodu i nezavisnost, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti, jedinstvene interese radničke klase i solidarnost radnika i svih radnih ljudi, mogućnosti i slobode za svestrani razvitak ljudske ličnosti i za zbližavanje ljudi i naroda i narodnosti, u skladu sa njihovim interesima i težnjama na putu stvaranja sve bogatije kulture i civilizacije socijalističkog društva, ujedinjavanje i usklađivanje napora na razvijanju materijalne osnove socijalističkog društva i blagostanja ljudi, sustav društveno-ekonomskih odnosa i jedinstvene osnove političkog sustava, kojima se obezbeđuju zajednički interesi radničke klase i svih radnih ljudi i ravnopravnost naroda i narodnosti, udruživanje sopstvenih stremljenja s naprednim težnjama čovječanstva. Radni ljudi i narodi i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava u socijalističkim republikama, i u socijalističkim autonomnim pokrajinama u skladu sa njihovim ustavnim pravima, a u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji — kad je to, u zajedničkom interesu, ovim ustavom utvrđeno. Radni ljudi, narodi i narodnosti odlučuju u federaciji na načelima sporazumijevanja republika i autonomnih pokrajina, solidarnosti i uzajamnosti, ravnopravnog učešća republika i autonomnih pokrajina u organima federacije, u skladu sa ovim ustavom, kao i na načelu odgovornosti republika i autonomnih pokrajina za sopstveni razvoj i za razvoj socijalističke zajednice kao cjeline.“²

Interpretirajući ovaj članak Ustava iz 1974. godine može se vidjeti da se u njemu spominje ono što se u povijesnoj literaturi naziva „...pravo naroda na

2

[https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke_Federativne_Republike_Jugoslavije_\(1974.\)#O_SNOVN.D0.90_N.D0.90.C4.8CEL.D0.90](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke_Federativne_Republike_Jugoslavije_(1974.)#O_SNOVN.D0.90_N.D0.90.C4.8CEL.D0.90) posjećeno 19. 6. 2017.

samoopredjeljenje do odcjepljenja.“, tj. pravo svake federativne jedinice da, bude li za to potrebe, unutar sebe izglasa i provede odvajanje od Jugoslavije. To je temelj kojim je i Hrvatski sabor na legalan način (*de iure*) uspio raskinuti sve državno-pravne veze sa Jugoslavijom 8. lipnja 1991. godine, dok je tu odluku *de facto* trebalo braniti oružjem. Naravno, takav Ustav nije odgovarao prije svega SR Srbiji jer je na njezinom teritoriju dao autonomnost Vojvodini i Kosovu. Nezadovoljstvo u Srbiji kulminiralo je *Memorandumom SANU* 1986. godine i radikalizacijom na čelu Komunističke partije Srbije dolaskom Slobodana Miloševića na čelo 1987. godine. Pod „radikalizacijom“ misli se na sve veće referiranje na ideje Velike Srbije kroz sam *Memorandum*, ali i kroz javne nastupe Slobodana Miloševića na mitinzima diljem države.

Da bi se proces raspada Jugoslavije i srbijanske agresije na Republiku Hrvatsku još bolje razumio treba, nakon povijesne analize, sagledati situaciju geopolitički i geostrateški. Europa je 1980-tih i 1990-tih godina debelo u poslije hladnoratovskom razdoblju, kada su tradicionalni centri moći zapad-istok poljuljani slomom komunizma u Istočnoj Europi. Sve države koje su bile pod sovjetskim utjecajem sada traže svoj put, a većina ih nalazi okretanjem NATO-u i Europskoj uniji kao cilju političko-gospodarskog razvoja (Barić i Lozančić, 2015). Iako Jugoslavija nije bila direktno pod utjecajem SSSR-a, raspad komunističkog bloka uvelike je utjecao i na njezin položaj, zato što je svoju dobru geostratešku poziciju temeljila i iskorištavala zbog bipolarne raspodjele svjetske moći, između zapada i istoka. U gubitku povoljne geostrateške pozicije trebaju se tražiti razlozi slabljenja Jugoslavije koje su na kraju doveli do toga da se već spomenuti problemi „ispod tepiha“ postanu preveliki za državni aparat i izađu van, jer činjenica je da su problemi postojali i prije, međutim isto tako je i činjenica da se na njih počelo referirati baš u doba raspada istočnog bloka i gubljenja važne geostrateške uloge.

Sam čin napada na Hrvatsku, organizacija napada kao i provođenje istog bio je od samih početaka dirigiran od vrha (Slobodan Milošević) i pod egzekucijom od strane JNA. Da je tomu tako svjedoči i izjava Veljka Kadijevića, generala u JNA: „Osnovna zamisao uporabe oružanih snaga... svjesno dopustiti da neprijatelj prvi napadne i to tako da cijeli svijet vidi tko je agresor... istodobno pripremiti JNA za rat s Hrvatskom kada ga Hrvatska otpočne protiv JNA“ (Kadijević, 1993, 93). Kako je povijest pokazala ovaj plan je na kraju odgovarao Hrvatskoj jer su snage JNA i srpske paravojne postrojbe jasno „pokazale svijetu“ tko je agresor.

3.2. Vojni aspekt

Zbog višestoljetnih napada na jugoistočne granice hrvatskih zemalja, nacionalni je prostor značajno reduciran i današnji je oblik teritorija nepravilan, s velikom duljinom kopnene granice, osobito na jugoistoku. Takav izduženi oblik učinio je teritorij osjetljivim na presijecanje, što se koristilo kao slabost od osmanlijskog doba, pa i u Domovinskom ratu. Jugoslavenska vojska je imala jedan glavni strateški cilj: presijecanje dvaju hrvatskih krakova – istočni i južni od središnjeg dijela Hrvatske. Pripajanjem tih teritorija Srbija bi osigurala dominantno sredozemni, srednjoeuropski i podunavski geografski položaj. Konkretizirano, prvotni plan je brzim oklopno-pješačkim prodorom iz smjera istoka postići kontrolu nad strateški važnim prometnicama te se spojiti sa snagama koje su iz smjera Okučana namjeravale presjeći Hrvatsku i tako stvoriti povoljne vojne uvjete okupacije zapadne Slavonije. To je samo prva etapa u konačnom vojnom cilju – granica sa Slovenijom, koji ima iza sebe političku podlogu, konačni politički cilj – slom hrvatske politike (Barić i Lozančić, 2015).

Takav plan svoj poraz je doživio već u prvoj većoj bitci koja će prerasti u najveću bitku istočnohrvatskog bojišta, a to je bitka za Vukovar. Iako je bitka izgubljena na taktičkoj razini i grad je pao u ruke neprijatelja, njezin doprinos u cjelokupnoj obrani Hrvatske od agresora je bio od ključne strateške važnosti za ratnu pobjedu Hrvatske (Šakić, 1997). Naime, bitka za Vukovar je Hrvatskoj kupila ključne mjesece za pripremu obrane agresoru je oduzela početnu vojnu prednost i natjerala ga na pomicanje planova, što će se kasnije pokazati ključnim. Potrebno je naglasiti da agresor nije mogao samo „zaobići“ Vukovar i nastaviti prije zacrtanim putem zbog toga što je to planirao napraviti samo sa Osijekom, kao većim gradom u kojem je očekivan veći otpor i zbog toga što je jedan od vojnih ciljeva u ovoj etapi kontrola Dunava i Podunavlja u cijelom svom profilu. U trenutku bitke za Vukovar, pod kontrolom JNA je cijela Baranja i sve strateški važne prometnice osim veze Vinkovci-Vukovar koju je kontrolirana tek nakon što su pali Nuštar i Bogdanovci, uključujući i cestu Vukovar-Ilok, a iz toga proizlazi da je cijeli profil Dunava pod kontrolom vojske osim samog Vukovara. Kontradiktorno je vojnoj doktrini ostaviti takav džep otpora, pogotovo ako se uzme u obzir da se isto onda mora uraditi i sa Vinkovcima, samo da bi se proveo prvotni plan okupacije Zapadne

Slavonije. Zbog toga je neprijateljska vojska morala pod svaku cijenu, bez obzira na žrtve kontrolirati Vukovar prije napredovanja na zapad (Komušanac, 2015).

3.3. Kontrola prostora

Jedna od najčešćih izlika za napad i zadržavanje JNA u Hrvatskoj je „zaštita etničke manjine“, tj. „zaštita stanovništva Jugoslavije koje želi ostati u Jugoslaviji“. Da je to samo floskula jasno pokazuje *Referendum o hrvatskoj samostalnosti* održan 19. svibnja 1991. godine na kojem je čak 94,17 % birača glasalo za suverenitet i neovisnost Republike Hrvatske te protiv ostanka u Jugoslaviji. Dakle s malo manje od 6 % birača ne može se opravdati agresija na jednu zemlju. Vojna okupacijska zadaća JNA može se jasno iščitati iz dva pokazatelja. Prvo, okupacijske snage su u istočnoj Hrvatskoj (Podunavlje, Baranja i zapadni Srijem) kontrolirale više naselja s hrvatskom etničkom većinom nego srpskom. Ako se uzme u obzir sveukupni okupirani prostor, na njemu je prema popisu 1991. godine živjelo 44,5 % Hrvata, 35,0 % Srba i 20,5 % ostalih. „Zaštita etničke manjine“ ne može biti razlog okupacije, nego je to strateška važnost kontroliranja dunavskog koridora i Podunavlja. To je prema vojnoj doktrini logičniji razlog okupacije ovog prostora. Iako arhivi još ne daju građu koja pokriva zapovjedi koje je imala JNA tih dana, prema stanju na terenu pretpostavlja se da je glavni strateški cilj bila kontrola ovog prostora i to do 20 km od korita Dunava prema unutrašnjosti iz kojeg bi stanovništvo bilo izmješteno (Šterc, Pokos, 1993).

Drugo, posebno važno u kontroli ovog prostora je bilo kontrolirati njegove strateške dijelove, koridore i točke. Prije svega Baranja sjeverno od Drave i zapadno od Dunava (u kojoj Srbi čine samo četvrtinu u ukupnom stanovništvu), selo Ernestinovo s hrvatskom etničkom većinom (glavna dalekovodna razdjelnica za užu i širu regiju), Đeletovci također s hrvatskom etničkom većinom (izvori i crpilišta nafte za vojsku) te sve prometnice prema Srbiji (kontrola tenkovske prohodnosti terenom). Isti je obrazac korišten ne samo u kontroli ostatka hrvatskog teritorija, nego i u susjednoj Bosni i Hercegovini pri kontroli Podrinja, kada je cilj bio kontrolirati prostor od korita rijeke Drine prema unutrašnjosti i s tog prostora izmjestiti pod svaku cijenu većinsko muslimansko stanovništvo. Prema primjeru Vukovara 1991. godine, kada je on morao pasti radi strateškog cilja, 1995. godine izmješteno je pretežito žensko stanovništvo sa djecom iz Srebrenice i Žepe, dok je

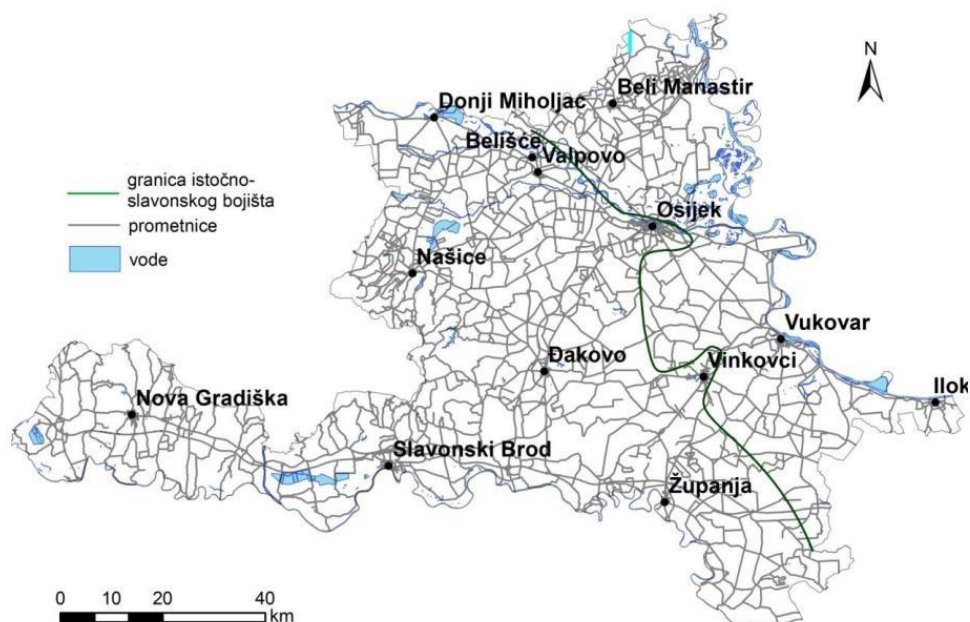
nad muškim stanovništvom izvršen genocid, a u tom primjeru se može povući paralela sa Vukovarom i Ovčarom. Isti je obrazac ponovljen u razmaku od 4 godine te se iz toga može zaključiti, kako je ovakvo djelovanje dominantno vojno- strateško, da je cjelokupna agresija na Republiku Hrvatsku zapravo planirana i zapovjedana primarno od vojnog vrha JNA u suradnji s političkim vrhom Jugoslavije (Komušanac, 2015).

4. VOJNI UDARI NA ISTOKU HRVATSKE

Veliku ulogu u uspjehu udara na istoku Hrvatske imalo je planiranje logistike tj. potpore pješadiji u vidu oklopnih vozila i topova. Cijelu mehanizaciju je trebalo dovesti na strateški važna mjesta, a za to je trebalo kontrolirati koridore i pojedine prometnice. U ovom poglavlju će se kroz vojno-geografsku analizu operativnog područja Istočnoslavonskog bojišta pomoću digitalnog modela reljefa (u daljnjem tekstu DMR) prikazati vojno-geografske značajke ovog prostora s naglaskom na njihove implikacije u planiranju napada na Hrvatsku (Sabolović, 2015).

4.1. Istočnoslavonsko bojište

Istočnoslavonsko bojište nastalo je nakon što je združena vojska JNA i Teritorijalne obrane okupirala područja od Belišća do Lipovca s iznimkama većih gradova Osijeka, Vinkovaca i sela Nuštra pokraj Vinkovaca (sl. 3).

Sl. 3. Granica Istočnoslavonskog bojišta u Domovinskom ratu od 1991. godine do 1995. godine

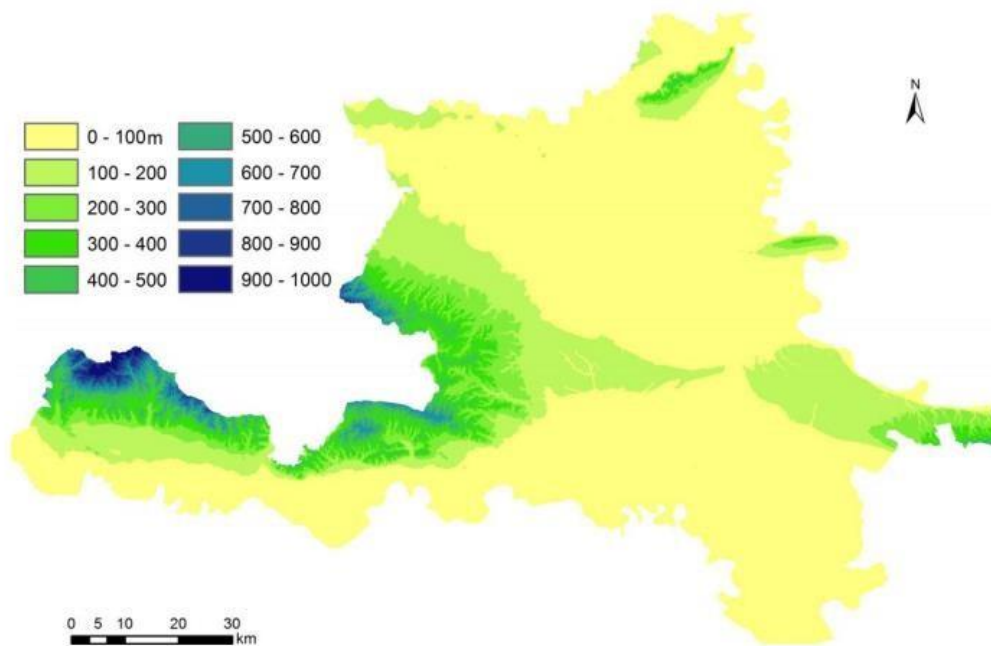
Izvor: Sabolović, 2015. prema Nazor, 2011.

Geomorfološki gledano to je prostor panonske ravnice sa zaravnjenim riječnim dolinama i prapornim ravnjacima s vertikalno raščlanjenim područjima obronaka Fruške gore, aljmaško-erdutskog pobrđa i Banske kose kod Belog Manastira. Dakle

ovo je prostor mahom lako prohodan za oklopnu mehanizaciju i pješništvo. Granica Istočnoslavonskog bojišta uspostavljena krajem 1991. godine održala se, uz manje promjene, i početkom 1992. godine, a dolaskom UNPROFOR-a u Hrvatsku prihvaćen je *status quo* (Sabolović, 2015).

4.2. Vojno-geografska analiza Istočnoslavonskog bojišta

Analiza prirodne osnove po kojoj vojska napreduje u određenom prostoru strateški je preduvjet planiranja bilo kakvog vojnog prodora. U ovom radu analiza bojišta vršena je na temelju digitalnog modela reljefa i to: 1. Primarne analize: hipsometrijska analiza (slika o kompoziciji reljefa) te analiza ekspozicije padina (svrha orijentiranosti i kontrole prostora sa padine); i 2. Sekundarna analiza koja je nastala kombinacijom primarnih. Tu se prije svega misli na analize prohodnosti vojske i tenkovsko-mehaničke prohodnosti terenom (Sabolović, 2015).

Sl. 4. Reljefna raščlanjenost Istočne Hrvatske

Izvor: Sabolović, 2015.

Hipsometrijska analiza očekivano pokazuje da na istraživanom području prevladava teren do 100 m n/v. Na području Istočnoslavonskog bojišta prostori sa nadmorskom visinom maksimalno do 400 m su većinom oko obronaka Fruške gore, aljmaško-erdutskog pobrđa i Banske kose kod Belog Manastira. Područja s većom nadmorskom visinom zauzima slavonsko gorje. Poloji i riječne terase

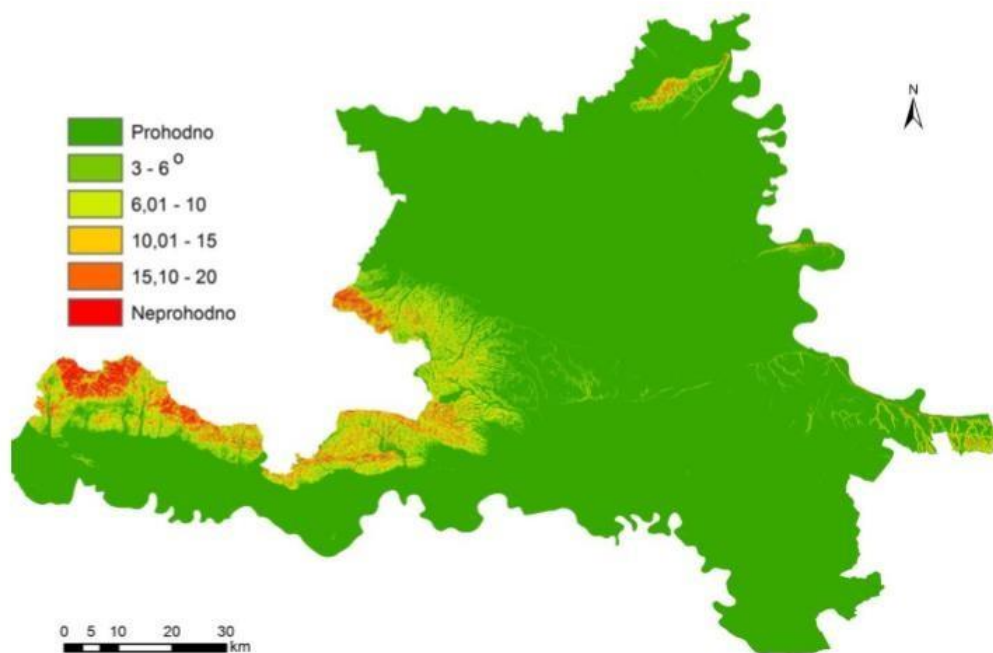
pružaju se uz korita rijeke Save, Drave i Dunava i njihovih pritoka. Praporni ravnjaci se nalaze oko Đakova, Vukovara, Erduta i Baranje. Na navedenim reljefnim cjelinama prevladavaju močvarna tla i les te takva tla izrazito utječu na prohodnost vojne tehnike, pogotovo pod utjecajem padalina (Sabolović, 2015).

Tab. 2. Kategorije prohodnosti izvan prometnica za ljudstvo, teretna i terenska vozila

Kategorije prohodnosti za ljudstvo, teretna i terenska vozila	Nagib	Kat. prohodnosti
Terenska i teretna vozila s kotačima (s prikolicom)	< 5°	Prohodno
	5° - 10°	Ograničeno prohodno
Tenkovi, teretna i terenska vozila (bez prikolice)	10° - 20°	Jako ograničeno prohodno
Tenkovi, vozila s kotačima s dva pogonska mosta, gusjeničari, životinje za prijevoz s lakim teretom	20° - 30°	
Samohodna oruđa (do 35°) i tenkovi (do 40°)	30° - 40°	Neprohodno
Grupe vojnika (u nekim slučajevima moraju se pridržavati za raslinje)	40° - 60°	
Posebno obučeno ljudstvo s posebnom tehnikom	60° >	

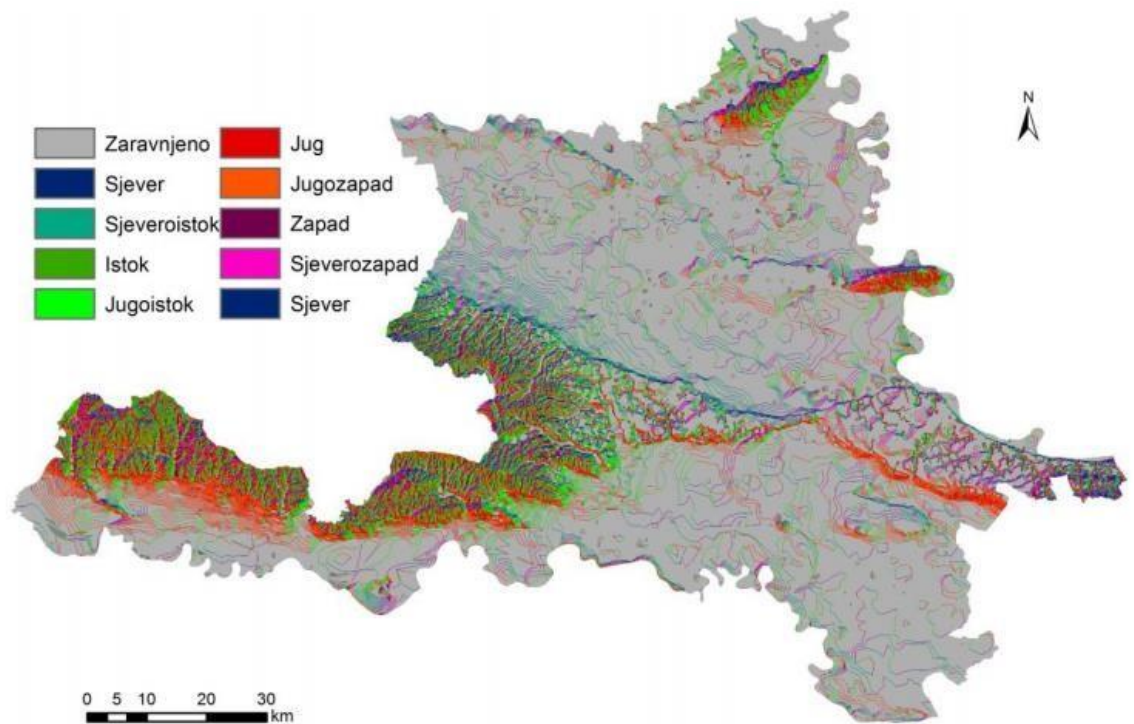
Izvor: Sabolović, 2015.

Nagib terena je također bitna stavka u vojno-geografskoj analizi terena jer je ona ključna za pokretljivost ljudstva i tehnike kroz neki prostor. Prema općoj vojnoj klasifikaciji reljef koji je nagnut do maksimalno 10° je nesmetano prohodan za ljudstvo i tehniku, sve nakon toga nagiba stvara određene probleme (vidi tab 2).

Sl. 5. Prohodnost vojne tehnike i pješadije prema kategorijama nagiba padina
Izvor: Sabolović, 2015.

Uz nagib, zbog planiranja kretanja kroz određeni prostor, za kontrolu tog prostora bitna je analiza ekspozicije padina. Ekspozicija se dobiva izračunom na temelju izrađenog DMR-a prema rasponu azimuta glavnih i pomoćnih strana svijeta od smjera sjevera u smjeru kazaljke na satu. Zašto je za vojnu taktiku i strategiju bitno znati ekspoziciju padine? Poznavanje položaja u odnosu na specifičnu ekspoziciju te poznavanje položaja protivnika u odnosu na otvorene, zaklonjene ili bočno orijentirane padine može bitno utjecati na taktičku pripremu vojske za osvajanje nekog područja. Nadalje iskorištavanje reljefa u vlastitu korist nije moguće bez poznavanja ekspozicije padina.

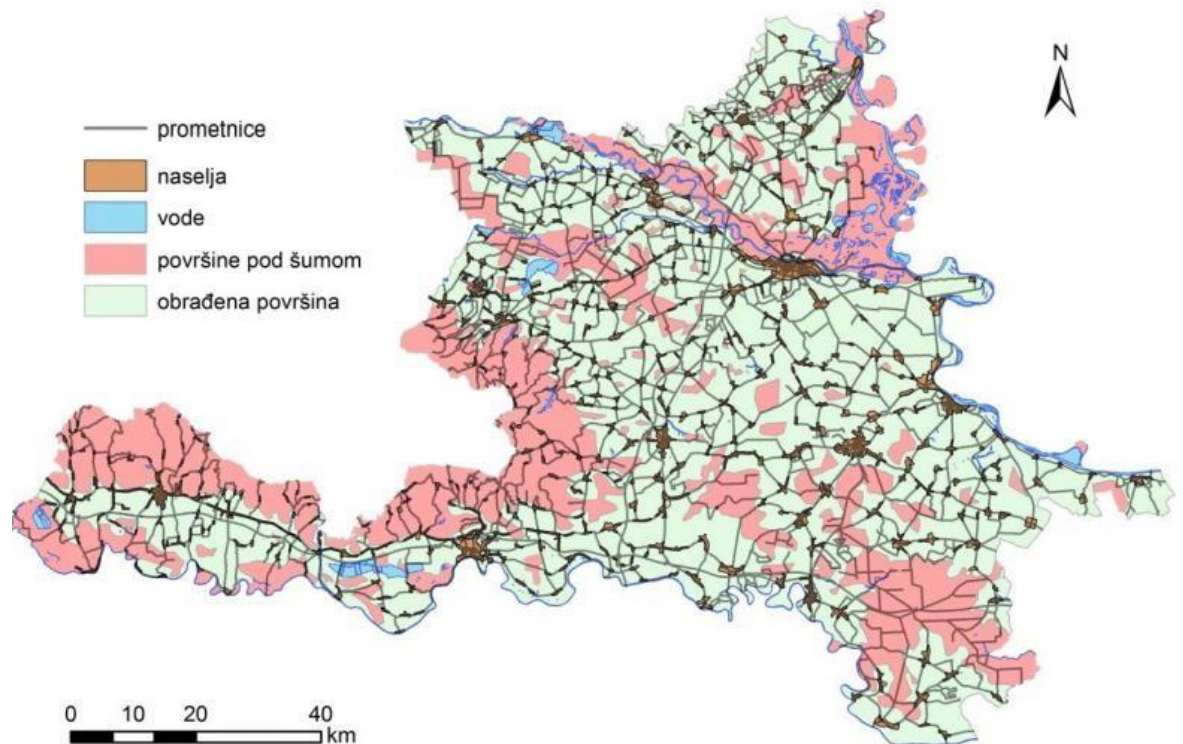

Sl. 6 Ekspozicija padina u Istočnoj Hrvatskoj

Izvor: Sabolović, 2015.

Nakon primijenjenih primarnih metoda analize reljefa, sintezom istih dobivaju se sekundarne, kod kojih vojna primjena dobiva svoj puni značaj. Sinteza prethodnih analiza može se izvesti analiza tenkoprohodnosti, kao preduvjet za planiranje strateških ciljeva i smjerova kretanja. Ipak za kretanje vojne tehnike ipak u obzir treba uzeti više faktora nego samo nagib, nadmorsku visinu ili ekspoziciju padina. U obzir treba uzeti vegetaciju, urbana područja, prometnice, vode, sastav tla. Naime ako je područje šumovito, a razmak među deblima malen, tada je nemoguće vojnoj tehnici proći tim područjem. Veliku ulogu ima tip naselja. Ako u naselju prevladavaju uske ulice, kao što je primjerice u mediteranskom tipu naselja kretanje tehnike će bit otežano ili onemogućeno, a ako pak prevladavaju široke i pravilne ulice, primjerice u ušorenom tipu naselja i hipsometrijska kategorija ravnice, tada tehnika nema problema sa napredovanjem. Vode i sastav tla su isto jako bitni faktori. Kako je već utvrđeno podloga je u kombinaciji sa padalinama teško prohodna za tehniku, dok je u hladnom, smrznutom dijelu godine prohodna gotovo bez problema. Veliku ulogu u planiranju vojnog pohoda ima namjena određenog zemljišta. Nije isto ako je zemljište pod šumom, ako su izraženi hidrografski elementi ili ako je zemljište većinom ravna, obrađena površina (vidi sl.

7). Kombinacija primarnih metoda analiza reljefa sa posebnim faktorima može se iskoristiti kao karta tenkoprohodnosti.

Sl. 7. Karta namjene zemljišta

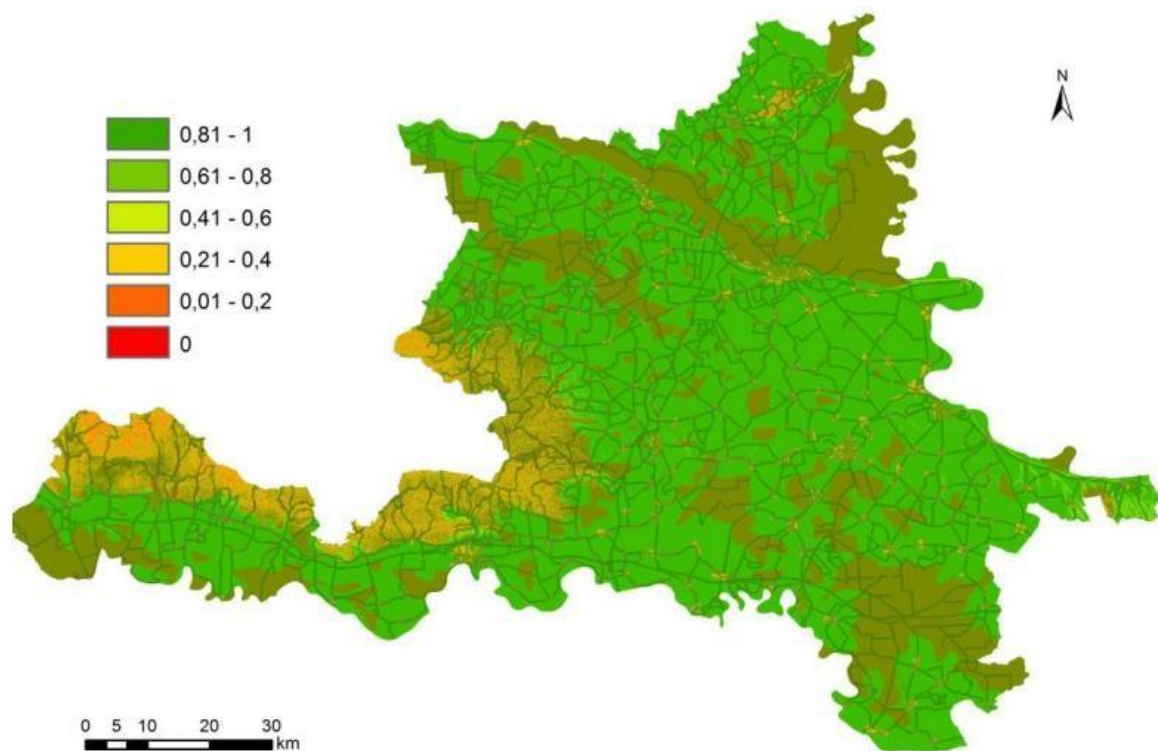
Izvor: Sabolović, 2015.

„Prilikom stavljanja u međudnos namjenu površina i kretanje vozila i vojnika koeficijenti su određeni proizvoljno. Pod pretpostavkom nesmetanog kretanja obrađene površine odgovaraju koeficijentu 1, odnosno prohodnosti od 100 %. Težinski koeficijent naselja 0,4 odgovara kretanju od 40 % na urbanim područjima, prvenstveno zbog onemogućenog kretanja između naselja, iako je sama konfiguracija naselja uzdužnog tipa izrazito povoljna za kretanje vozila. Svakako takav tip uzdužne gradnje ima i svojih prednosti, u ovom slučaju prikrivenog i zaštitnog karaktera. Površine pod šumom koeficijentom ne prelaze 0,2 odnosno 20 % prohodnosti jer osim gustoće šuma, odnosno razmaka između debla, ključnu ulogu imaju i močvarna područja karakteristična za istočnoslavonske šume (vidi sl. 8 i tab. 3)“ (Sabolović, 2015, 120).

Tab. 3. Veza između nagiba terena, maksimalne brzine tenka i koeficijenta prohodnosti

Nagib	Brzina tenka u % (100 % je maksimalna brzina)	Koeficijent prohodnosti
< 5°	100	1,00
5° - 10°	81,4	0,814
10° - 20°	51,8	0,518
20° - 40°	22,2	0,222
40° >	0	0

Izvor: Sabolović, 2015.

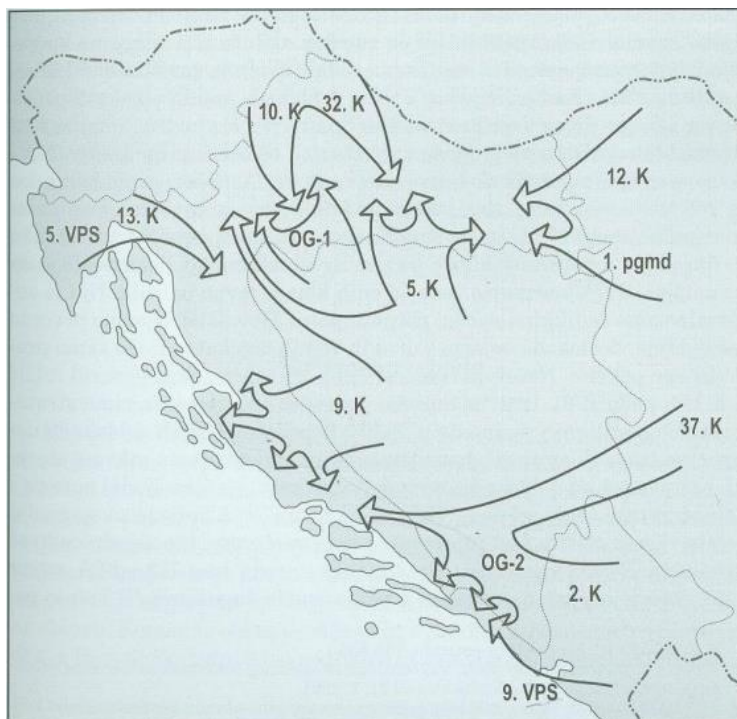

Sl. 8. Karta tenkoprohodnosti

Izvor: Sabolović, 2015.

4.3. Strateški pravci kretanja

Nakon što je provedena vojno-geografska analiza prostora lakše je shvatiti strateške pravce kretanja agresora. Sasvim je jasno da je prostor Spačvanskog bazena nepovoljan za napad te je kretanje vojske pomaknuto prema sjeveru što se podudara sa strateškom zadaćom kontrole Podunavlja (vidi sl. 8). Zamisao napadne operacije Jugoslavenske narodne armije u rujnu 1991. godine ide u dva glavna pravca kretanja u planu napada: napad iz Srbije i kontrola Podunavlja, te napad iz Bosne i Hercegovine kod Okučana i presijecanje teritorija te eventualno spajanje sa snagama koje prodiru iz Srbije (vidi sl. 9). Što se tiče strateških pravaca na samom Istočnooslavenskom bojištu oni su vezani većinom uz prometnice. Skoro sve prometnice (osim kukuruznog puta iz Vukovara) istočno od zelene linije su kontrolirane od strane okupatora, a to upravo zbog strateškog načela kontrole koridora kojima se prevozi sve, od ljudstva preko logistike do mehanizacije (vidi sl. 2).

Sl.9. Zamisao napadne operacije Jugoslavenske narodne armije, rujn – listopad 1991. godine

Izvor: Marijan, 2008, 289.

5. SPAČVANSKI BAZEN – STRATEŠKI PROSTOR OBRANE HRVATSKE

U prethodnom dijelu rada predložena je argumentacija za stratešku važnost Istočne Slavonije za obranu Hrvatske. Kako se specifičnosti šireg prostora odražavaju na uži prostor Spačvanskog bazena? Doprinosi li strateška važnost cijele regije strateškoj važnosti užeg prostora? Postoje li prirodno-geografska obilježja koja ovaj prostor odvajaju od okruženja? To su ključna pitanja kojima se bavi ovo poglavlje. Prije svega treba odrediti kakva je prirodna osnovica, na nju nadograditi čovjekov utjecaj i to sve staviti u kontekst zbivanja početkom 1990-tih godina u Hrvatskoj.

5.1. Prostorni obuhvat i prirodno-geografske karakteristike Spačvanskog bazena

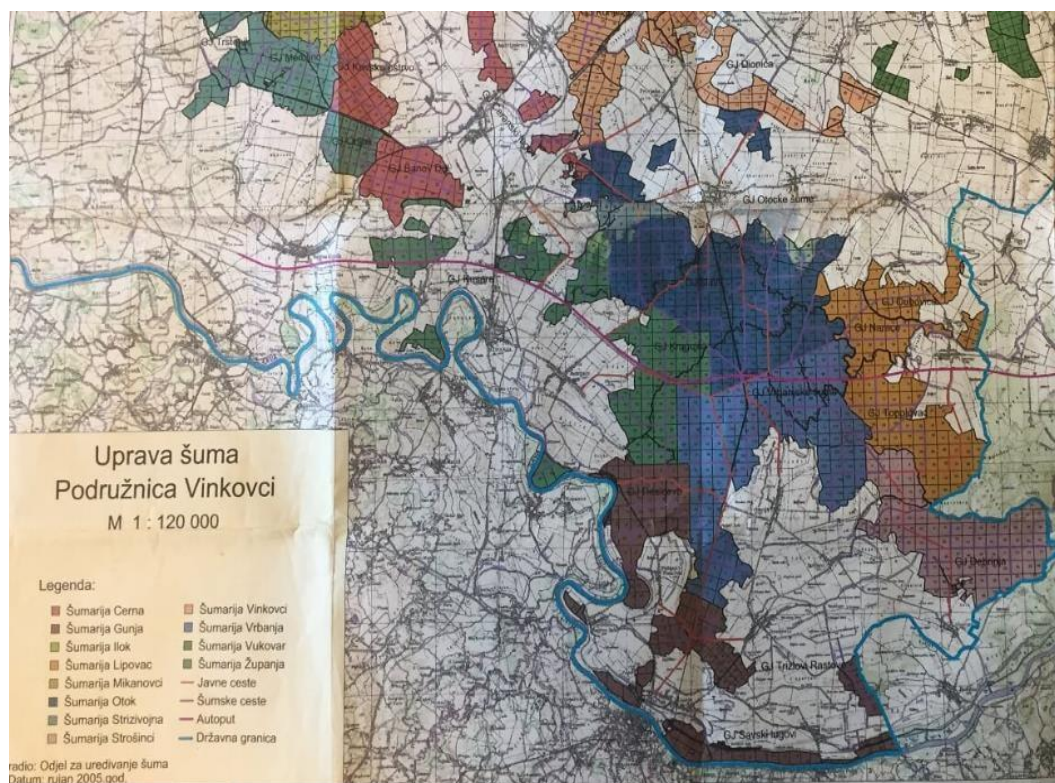
Spačvanski bazen je prostor u Vukovarsko-srijemskoj županiji koji prema današnjoj administrativnoj podjeli odgovara prostoru koji zauzimaju općine Bošnjaci, Drenovci, Vrbanja, Gunja, Nijemci, Privlaka i upravni grad Otok. U bivšoj administrativnoj podijeli taj prostor odgovara većinom prostoru bivše općine Županja i dijelom prostoru bivše općine Vinkovci.

Sl. 10. Područje bivših općina Županja i Vinkovci 1990. godine

Izvor: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2e/Op%C4%87ina_%C5%BDupanja.png

Spačva je najveći bazen hrasta lužnjaka u Hrvatskoj. Nalazi se u porječju rijeka Spačve i Studve, u Vukovarsko-srijemskoj županiji koja zauzima dijelove povijesnih pokrajina istočne Slavonije i zapadnog Srijema. Površina mu u Hrvatskoj iznosi 39 789 ha, ali se širi Spačvanski bazen prostire i na dijelu vojvođanskog Srijema i ima ukupnu površinu od 51 592,92 ha. Time predstavlja izuzetno velik pošumljeni prostor s dominantnom vrstom drveta – hrastom lužnjakom.

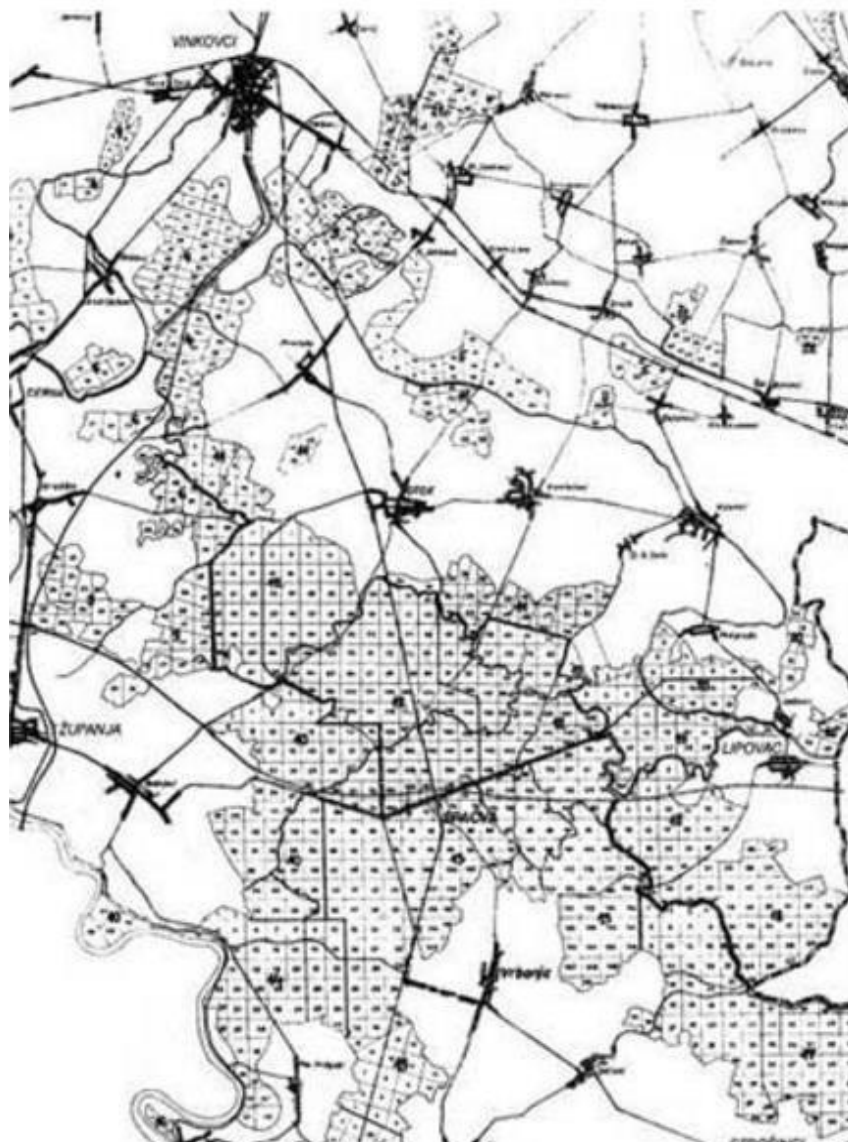

Sl. 11. Karta Spačvanskog bazena prema nadležnim šumarijama

Izvor: Odsjek za uređivanje šume, 2005.

„O veličini i važnosti hrastovih šuma promatranog područja svjedoči podatak da se jedna petina svih lužnjakovih šuma u Hrvatskoj nalazi se upravo u Spačvi. Samo usporedbe radi u parku prirode Lonjsko polje šumske površine zauzimaju 36 000 ha, u parku prirode Medvednica 14 550 ha, a u nacionalnom parku Plitvička jezera 23 000 ha. U Europi Spačva spada među najveće cjelovite hrastove šume. Tako je ona dva puta veća od najveće hrastove šume Fontainebleau (površine 16 885 ha) u Francuskoj – hrastom najbogatijoj europskoj zemlji. Spačvanski prostor obuhvaća dio prisavske holocene naplavne bosutske nizine, koja se postupno uzdiže na jugu prema Savi, a na sjeveru prema

Vukovarskom ravnjaku. Šume hrasta lužnjaka zauzimaju dolinski krajolik: nizine (nize) i obodne terase (grede). Čitav prostor Spačve bogat je podzemnom vodom, ali i značajnim dotokom površinskih voda. Središnji i najduži vodotok (duljine 40 km) je rijeka Spačva po kojoj je bazen i dobio ime“ (Lončar, 2005³)

Sl. 12. Područje Spačvanskog šumskog bazena prikazano šrafiranim površinama
Izvor: Klepac, 2000.

³ <http://www.geografija.hr/hrvatska/kad-kazem-hrast-mislim-na-spacvanske-sume/> posjećeno 22.6.2017.

5.2. Primarni udar

Napetost u Hrvatskoj može se pratiti od početka 1990. godine, tj. od 22. siječnja kada je na XIV. izvanrednom Kongresu Saveza komunista hrvatski i slovenski komunisti napuštaju kongres zbog odbijanja svih slovenskih prijedloga. Primjer hrvatskih i slovenskih komunista slijedili su makedonski i bosansko-hercegovački predstavnici te je tako okončana vladavina SKJ nakon 45 godina. Od tada se sve više propagandom sa „mitinga“ utječe na Srbe „prečane“, Srbe koji žive preko Dunava, u Hrvatskoj.

Već je spomenuto da je početkom ljeta 1991. godine krenula 100 kilometarska kolona iz Beograda prema Hrvatskoj. Međutim srpska pobuna u Slavoniji počela je par mjeseci ranije. Kao početak srpske pobune u Slavoniji uzima se veljača 1991. kada su počeli nemiri u Pakracu, što se onda odrazilo i na djelovanje hrvatskih Srba u ostalim dijelovima Istočne Hrvatske. Tako je npr. u Vukovaru nakon Pakraca SDS (Srpska demokratska stranka) počela sve više naglašavati ugroženost Srba u Hrvatskoj, pogotovo u Vukovaru. U takvoj atmosferi sve veće etničke netrpeljivosti dogodila se 2. svibnja 1991. godine prva tragedija u Istočnoj Hrvatskoj – u policijskoj intervenciji u Borovu Selu, u kojem je većina bila srpsko stanovništvo, ranjen je 21 hrvatski policajac, dok ih je 12 ubijeno. Ako do ovog događaja nije bilo jasno kojim će se putem rješavati ova kriza, nakon njega je postalo jasno da će se pravo Hrvatske na samostalnost morati obraniti oružjem. Nažalost, iako je ovo bila prva, nije bila zadnja tragedija na području Vukovarsko-srijemske županije. Za dan 22. srpnja 1991. godine bila je planirana akcija čišćenja Mirkovaca, sela u predgrađu Vinkovaca. To je selo sa srpskom većinom te je iz njega vršeno minobacačko bombardiranje Vinkovaca. Kada se selo oglušilo na predaju oružja, krenulo se u napad. Napad je planiran detaljno i u njemu su trebale sudjelovati 3.

„A“ brigada ZNG-a i 109. brigada sa ukupno 800 ljudi. Međutim tajnost akcije nije bila osigurana, početak je bio lošiji od očekivanog i u obranu Mirkovaca se uključila JNA. Taj dan je u Vinkovcima i Novim Jankovcima poginulo petero civila, a u akciji su poginuli pripadnici ZNG: Dražen Abramović, Mato Božić, Vinko Dandić, Željko Jurčević, Franjo Jurčić, Ivan Pranjić, Tunjo Pejić, Mario Prusina, Nade Rogić, Marinko Šimunac, Dražen Tomšić (Jelić, 2014).

Dana 1. kolovoza 1991. godine osvojen je Dalj, Erdut i Aljmaš, prema već objašnjenom strateškom planu JNA. To je omogućilo da se okupacijska vojska

koncentrira na prostore južnije od Osijeka, do kojeg je došla, ali ga nije imala namjeru zauzeti, barem ne u ovoj ranoj fazi. Kolona od 100 km ulazi u Hrvatsku te 25. kolovoza počinje napad i opsada Vukovara. Grad i njegovi hrabri stanovnici su se branili puna tri mjeseca, ključna tri mjeseca u pripremi obrane Hrvatske, jer u tom ranom razdoblju Hrvatska vojska nije bila organizirana, a obrana je vođena preko ZNG-a, Teritorijalne obrane, MUP-a, Narodne zaštite, ali ponajviše kroz hrabrost dragovoljaca koji su bili raspoređeni u navedene jedinice.

Položaj općina u Spačvanskom bazenu bio je strateški izrazito povoljan za obranu zbog toga što su one imale jednu vrstu „prirodne zaštite“ i to u vidu velikog šumskog kompleksa Spačve. Srbijanska vojska je u svojim početnim planovima nastojala izbjeći šumski kompleks bojeći se sudbine iz proboja Srijemskog fronta koja je 12. travnja 1945. godine zatekla partizane koji su ovdje zapeli i izgubili se. Drugi razlog zbog kojeg nisu željeli prolaziti kroz šumu bila je njihova vlastita promidžba da su šume pune ustaša jer su vjerovali vlastitoj „logici ratovanja“ da se treba braniti „po partizanski“ skrivajući se po šumama i koristeći njene prednosti (Runtić, 2008).

Međutim, kao i cijela Vukovarsko-srijemska županija, ovaj prostor je bio pun elemenata koji su ga stavljali u težak položaj. Udaljenost aerodroma poput Sombora, Tuzle i Batajnice mjerila se u sekundama, dok s druge strane nije bilo nikakve protuzračne obrane. Nadalje, ovaj prostor okružen je vojarnama JNA poput onih bližih u Vinkovcima, Đakovu, Brčkom i Vukovaru, ali i onim nešto udaljenijim poput Tuzle. Stanovništvo je ovdje, kao i u cijeloj Hrvatskoj nedovoljno naoružano odnosno nenaoružano u isto vrijeme kada Vijeće sigurnosti donosi odluku o embargu na oružje. Nadalje, brojni okolni gradovi i sela su napadnuti i to ne samo izvana od Srbije već i iznutra od vojarni i Srba koji su živjeli u Hrvatskoj. Također, činjenica da je Hrvatska primala napade iz svih smjerova i da je presječena autocesta kod Okučana, čime je otežana pomoć sa zapada zemlje, je bila otežavajuća okolnost u obrani prostora Spačvanskog bazena (Runtić, 2008).

Upravo zbog svega ovoga glavni udar neprijatelja nakon zauzimanja Baranje i područja zapadno od Dunava trebao je biti na smjeru Ilok – Vukovar, te Šid – Vinkovci. Prema tome već na samim počecima sukoba neprijateljske postrojbe nalaze se u predgrađima Osijeka, Vukovara i Vinkovaca. Izravni napad na područje općina Spačvanskog bazena i županjske Posavine u to vrijeme nikako im nije odgovarao zbog spomenutih razloga: Spačvanski bazen, ne postojanje vojnih

objekata, sastav stanovništva itd. Zapravo, srbijansko zapovjedništvo smatralo je da će se pitanje prostora zapadno od spačvanske šume riješiti samo po sebi zauzimanjem područja u okruženju (Runtić, 2008).

S obzirom na položaj kakav su bivše vinkovačka i županijska općina imale na početku rata, posebice omjer stanovništva, postavlja se pitanje zašto je neprijatelj želio ovo područje. Postoje dva razloga za to. Prvi razlog je taj što su se nadali da će zauzimanjem sela Strošinci, Soljani i Vrbanja izaći na rijeku Savu i postići dvojak cilj, a to je, presijecanje općine Županja na dva dijela te uz to i okružiti bosansku Posavinu naseljenu isključivo Hrvatima te joj tako onemogućiti daljnju obranu. Drugi razlog zbog kojeg neprijatelj želi osvojiti ovo područje bio je, naravno, da s južne strane opkoli Vukovar i Vinkovce.

Scenarij zauzimanja nekadašnje općine Županja bio je, međutim, itekako moguć kada se u obzir uzme ratna tehnika kojom je raspolagala srbijanska vojska. Snage srbijanske vojske ispred hrvatske obrane u ljeto 1991. godine činila je glavnina 453. mehanizirane brigade JNA iz sastava 12. novosadskog korpusa. Zapovjedništvo ove brigade nalazilo se u Šidu. Inače je matični garnizon ove mehanizirane armijske brigade bio u Srijemskoj Mitrovici međutim sada je, zbog armijskih planova u istočnoj Slavoniji, brigada pomaknuta na granicu županijske Posavine. Nadalje, u selu Morović, na hrvatsko-srpskoj granici, nalazio se mehanizirani bataljun 453. brigade dok je oklopni bataljun 453. brigade bio u selu Jamena. Uz 12. novosadski korpus, županijskoj Posavini direktno su prijetili i 17. tuzlanski i 5. banjalučki korpus na sjeveru Bosne i Hercegovine i elitna gardijska divizija JNA iz Beograda (Stjepanović, 2007).

Što se tiče organizacije obrane prostora, prvotno su se ljudi po naseljima organizirali među sobom. Od oružja Teritorijalne obrane nije ostalo ništa ili jako malo, to oružje je povučeno planski prije samog napada na Hrvatsku. Jedino oružje koje su branitelji imali u to vrijeme bilo je lovačko oružje i nešto malo oružja u MUP-u. Sve ostalo moralo se nabavljati ili osvajanjem vojarni ili ilegalnim putem zbog embarga na uvoz oružja na područje sad već bivše SFRJ. Kasnije je na tom području organizirana obrana pod vodstvom 131. brigade, čije je sjedište bilo u Županji.

5.3. Prostorna logika obrane Spačvanskog bazena

Promotri li se ponovno karta Spačvanskog bazena može se zaključiti da spačvanska šuma služi kao prirodni štit od snaga koje su krenule na Vukovar, Osijek i Baranju. Stoga je za područje bivših općina Županja i Vinkovci taj pravac napada malo vjerojatan. Već je rečeno da u Brčkom i Tuzli postoje vojarne iz kojih bi mogao krenuti napad na ovaj prostor iz smjera juga koji ne čuva šuma. Tu je jedina prirodna prepreka rijeka Sava. Kako je agresor jači, logika obrane nalaže kontroliranje prometnica iz tog smjera. I u ovom slučaju prirodna prepreka je odigrala ključnu ulogu, naime, iz smjera BiH prema smjeru Hrvatske na ovom prostoru postoje 2 moguća prijelaza zbog mostova na rijeci Savi: Županja-Orašje i Gunja-Brčko. Most Slavonski Šamac – Bosanski Šamac je pedesetak kilometara udaljen prema zapadu te nije primaran za obranu ovog prostora. Tu logiku su uvidjeli i branitelji te su 23. rujna 1991. godine srušili most Županja – Orašje, a most Gunja-Brčko je srušen nešto ranije. Tako je osigurana obrana od vojnog prodora s juga. Naravno, na taj se način nije moglo onemogućiti neprijateljsku artiljeriju preko Save, ali barem se postiglo to da se prostor može održati obranjenim. Kada se govori o prostoru bivše općine Županja, veliku stratešku prednost je taj prostor imao i preko Save, u BiH. Tamo su općine Domaljevac, Donja Mahala, Tolisa i Orašje sa većinskim hrvatskim stanovništvom odolijevale neprijatelju do samog kraja rata, a rezultat te obrane se može vidjeti i danas u administrativnoj podjeli BiH na Republiku Srpsku i Federaciju BiH, gdje je navedeni dio sačuvao hrvatski predznak i ostao u Federaciji BiH, okružen sa svih strana Republikom Srpskom. Za daljnju organizaciju obrane trebalo je promotriti pružanje koridora u prostoru koje je okupator mogao iskoristiti. Promotri li se prometnice koje vode iz Srbije u Hrvatsku (vidi sl. 13) može se doći do zaključka da je bilo potrebno kontrolirati tri državne ceste: cestu Zagreb – Lipovac (označena brojem 4 na karti), cestu Đakovo -Vinkovci – Tovarnik (broj 46 na karti) te cestu Osijek – Vukovar – Ilok (označena brojem 2).

Sl. 13. Prometnice u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Izvor: http://www.zuc-vk.hr/upload/zupanija_velika_2.gif 22.6.2017.

Kao što je rečeno prije sve ceste istočno od granice Istočnoslavonskog bojišta (vidi sl. 3) su bile pod kontrolom JNA i okupatorskih snaga, a to znači cijela cesta Osijek – Vukovar – Ilok te dio ceste Vinkovci – Tovarnik. Što se tiče najvećeg koridora, ceste Zagreb – Lipovac, tu je prirodna osnova ponovno odigrala veliku ulogu. Naime, ta cesta prolazi kroz srce Spačvanskog bazena, sa šumom sa obje

strane ceste. U razgovoru s braniteljima toga prostora može se saznati da je najjače oružje u obrani ceste, a samim time i cijelog prostora, bila motorna pila. Šumsko bogatstvo ovog prostora je toliko veliko da je šačica ljudi koji jako dobro poznaju ove šume (mahom šumari ili radnici u šumariji) mogla onemogućiti prolazak cijeloj vojsci na način da rušenjem trupaca na cestu duljinom nekoliko kilometara jednostavno onemoguće napredak vojnoj tehnici kroz prostor. To je moguće jedino i zato što je cesta jedini koridor kroz šumoviti prostor. Tenk niti druga oklopna vozila ne mogu napredovati kroz šumu, moraju ići zacrtanim putem. Naravno, postoje i drugi putevi kroz šumu, na karti su označene kao „županijske“ i „lokalne“ ceste, ali logika obrane je ponovno ista.

Ako se promotre malo pomnije županijske ceste, može se naći još dvije prometnice koje dolaze direktno iz Srbije. Jedna je 4199 prema Iloku i ona je od ranih početaka kontrolirana od strane JNA. Druga je označena brojem 4230 kojoj je završna točka u Republici Hrvatskoj selo Strošinci, na samoj granici sa Srbijom. Preko granice je srpsko selo Jamena, a granica je doslovno jedan dublje iskopani kanal. Selo Jamena je osamljeno sa srpske strane, najbliže srpsko naselje mu je Morović udaljen 15-tak km, dok je od Strošinaca udaljeno tri km. Međutim taj „osamljeni karakter“ nije spriječio okupatorsku vojsku da tamo ne instalira oklopni bataljun. To dovodi do još jedne prostorne logike obrane ovog prostora. Prema svjedočanstvima branitelja ovog prostora početkom 1990-te godine, kada se osjećala samo napetost, organizirane su smjene među mještanima pojedinog sela te se pazilo na prometnice, granične prijelaze, rijeke itd. Međutim kada je okupatorska vojska prešla granicu i izvršila agresiju na Hrvatsku dogovorena je druga taktika obrane u slučaju napada: dođe li do napada stanovništvo se povlači u smjeru šume, a glavni pravci odakle se može napasti minirani su. Također pri povlačenju u smjeru šume isto tako treba paziti na minska polja jer je pojas uz šumu isto tako miniran da bi neprijatelju onemogućio napredovanje. U isto vrijeme kako je trajao napad na Vukovar i Vinkovce tako su i slani ultimatumima za predaju i to posebno selu Strošincima koje je na samoj graničnoj crti. Naravno, nitko nije ni pomišljao na predaju, nastojalo im se odgovoriti na sve moguće načine uključujući i varke kako je pred njima znatno jača sila nego što misle. Naravno, postojali su i pokušaji da pješastvom zauzmu ovo područje ali budući da su oni ostajali bez uspjeha počeli su zrakoplovstvom raketirati ovo područje i to isključivo civilne objekte na području cijele općine Županja. Prema svjedočanstvu branitelja Strošinaca, krajem

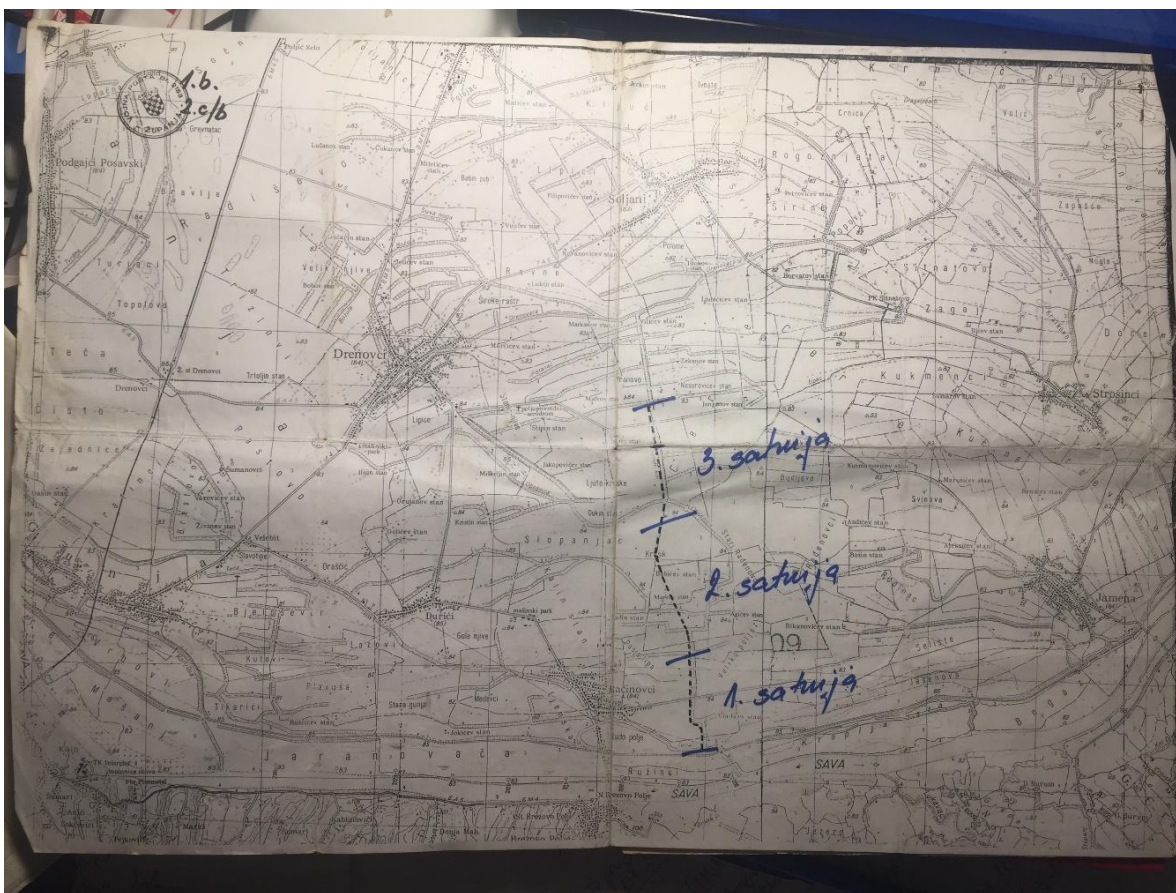
listopada 1991. godine je selo napadnuto, prema dogovorenoj taktici stanovništvo je krenulo u smjeru šume i obrana je organizirana iz šume. Agresor je zapao u minsko polje i izgubio nekoliko vojnika, a nakon toga je odustao od napada te se povukao. Ovakva, na obranu orijentirana taktika pokazala se jako efikasnom, a tomu u prilog govori činjenica da niti jedno selo u sklopu bivše općine Županja nije palo. Sredinom rujna 1991. godine pao je Tovarnik, kao selo na samoj granici, 15. studenog pao je Lipovac, koji su ipak izvan šumskog područja, te ih je bilo puno lakše zauzeti. U prijelazu 1991. na 1992. godinu pali su još Komletinci i Nijemci, ali to su sve bila sela sa sjeverne strane spačvanske šume, nisu mogla iskoristiti prirodni štit.

Nakon početnih problema s organizacijom obrane, u listopadu područje bivših općina Županja i Vinkovci sve više dobiva organiziranu obranu. Na vukovarsko-vinkovačkoj bojišnici u listopadu 1991. godine djeluju 109. i 124. brigada HV-a. Međutim početkom listopada u pripremi je bilo i ustrojavanje 131. brigade HV Županja. 131. brigada bila je podijeljena na tri bojne od kojih svaka na tri satnije i svaka satinja na po još tri voda. Na prijedlog zapovjednika Operativne zone Osijek, Glavni stožer HV odlučio je oformiti Operativnu grupu Vukovar – Vinkovci – Županja (OG VVŽ) te se tome pristupilo 16. listopada 1991. godine i to s ciljem ostvarenja jedinstvenog zapovijedanja svim snagama na ovoj bojišnici te da se omoguće što bolji uvjeti za obranu kako Vukovara tako i cijele bojišnice. Zona odgovornosti Operativne grupe Vukovar – Vinkovci – Županja poklapala se s granicama nekadašnjih općina Vukovar, Vinkovci i Županja, a za zapovjednika je postavljen Mile Dedaković, dok je načelnikom imenovan Vinko Vrbanac.

Naravno, veliki šok za moral branitelja bio je pad Vukovara 18. studenog 1991. godine te se strahovalo od daljnjeg napredovanja okupatora. Plan srbijanske vojske bio je napasti u dva smjera, prema Đakovu i prema Županji. Prema tome, neprestano se s oprezom gledalo na obranu tog prostora posebno kad se uzme u obzir da je srbijanska vojska taj prostor neprestano snimala iz zraka. Ipak nije ostvaren ni najavljeni veliki prodor srbijanskih snaga koje su se trebale spojiti sa snagama iz zapadne Slavonije. Na koncu je pak zauzimanjem Lastova i Ernestinova završeno napredovanje neprijatelja te će tadašnja crta obrane kod Osijeka, Đakova, Vinkovaca i Županje dočekat dolazak mirovnih snaga Ujedinjenih naroda. Naime, kako je Island priznao Hrvatsku već u prosincu 1991. godine, Vatikan 13. siječnja, San Marino 14. siječnja, a 15. siječnja 1992. godine svih 12 članica Europske Unije

i još mnoge zemlje izvan EU, Hrvatska je dobila pravnu osnovu potražiti pomoć međunarodne zajednice zbog agresije na njezin teritorij (Runtić, 2013).

Nakon dolaska UNPROFOR-a situacija se smirila, međutim branitelji nisu prestali s aktivnostima na ovom području (vidi sl. 14 i 15). Zapovijed je iz 1994.g., a sastoji se od pisanog dijela i izvatka iz topografske karte koji prikazuje prostor na koji se odnosi zapovijed. Uglavnom su se aktivnosti svele na obilaženje punktova, smjene na punktovima i čuvanje *statusa quo*.

Sl. 14. Izvadak iz topografske karte s ucrtanom zapovijedi 131. brigade 1994. godine
Izvor: Privatna arhiva

ZAPOVJEDNIŠTVO 1. BOJNE
131. BR. HV. ŽUPANJA
BROJ: 4 94.
DUNJAK: 10. 06. 1994.

Predmet: Zapovijed za uređenje druge crte
bojišnice u zoni odgovornosti
1. bojne

Temeljem zapovjedi za obranu Op. br. 3 i novog rasporeda postrojbi na
crti bojišnice u zoni odgovornosti 131. br. HV, došlo je do izmjena
kod druge crte bojišnice.

Druga crta bojišnice za 1. bojnu je slijedeća:

Od čuvarnice Račinovci kanalom Obošnica do Tursunovog stana i Markovog
stana istočnim rubom polja Slopanjac na spojni kanal do točke 83,2
blizu Nasurovićeg stana.

Postrojbe 1. bojne urediti će drugu crtu bojišnice po dionicama koje su
naznačene na priloženim kartama.

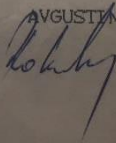
Rok izvršenja ove zadaće je ODMAH, a za izvršenje činim odgovorne
zapovjednike satnija.

Dostaviti:

1. 1. satnija
2. 2. satnija
- ③ 3. satnija
4. Pismohran 1. bojne

ZAPOVJEDNIK 1. BOJNE

AVGUSTIN FILIPOVIĆ

Sl. 15. Pisani dio zapovjedi 131. brigade priložen uz izvadak topografske karte 1994.
godine
Izvor: Privatna arhiva

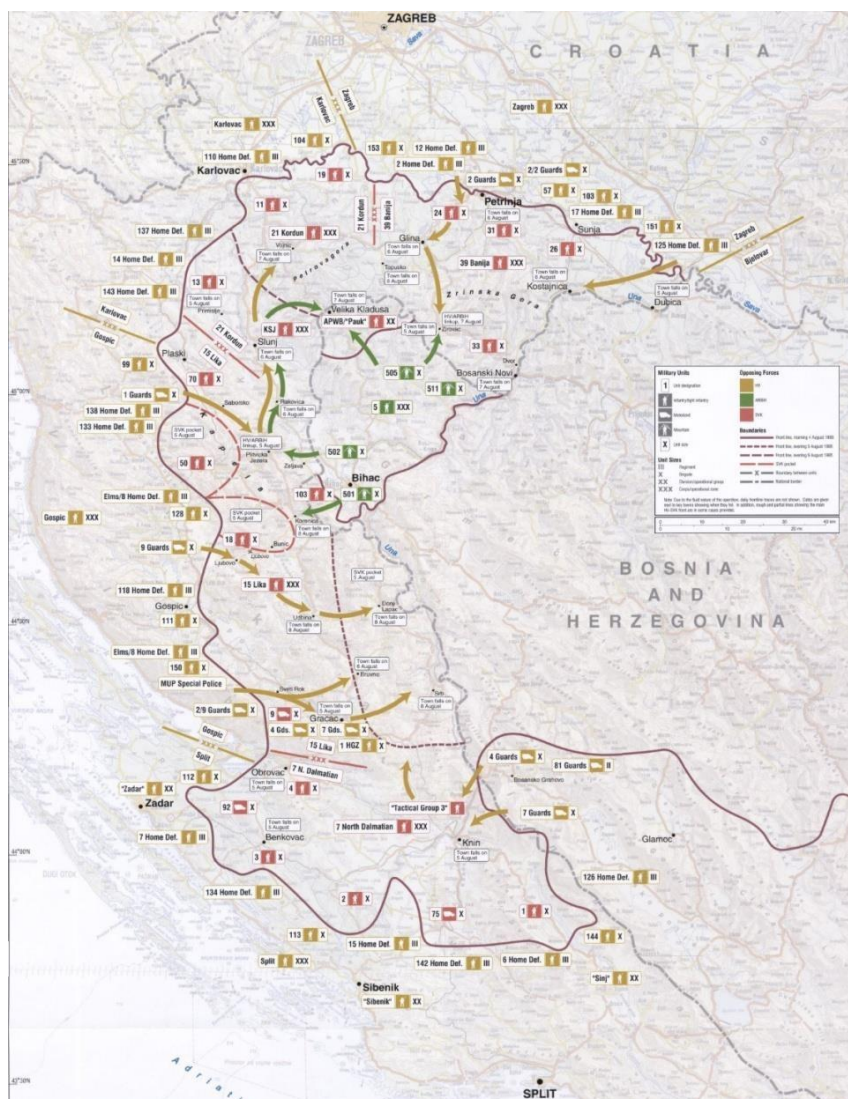
6. OSLOBAĐANJE HRVATSKE

Kao što je navedeno, u Hrvatskoj se stanje nakon međunarodnog priznanja i dolaska snaga UN-a smirilo. Naravno, bilo je previranja i s jedne i s druge strane, međutim zadržan je teritorijalni *status quo*, ili je barem tako okupator mislio. Usporedno s tim vođeni su pregovori na diplomatskoj razini koji su kulminirali planom Z4 1995. godine kojim je predviđeno vraćanje okupiranih područja Hrvatskoj, ali bi uživali visoku autonomiju unutar Republike Hrvatske, *de facto* tvoreći državu u državi. Međutim plan Z4 nikad nije bio prihvaćen, a nije bio prihvatljiv za obje strane.

6.1. Vojni planovi i akcije

Postalo je jasno da će biti potrebno Hrvatsku vojno osloboditi. Iako je stanje bilo mirno, od 1992. do 1995. godine poduzimane su brojne akcije sa ciljem deblokade određenih prostora, oslobađanja ili pomaganja obrani. Tako je 1992. godine izvedeno 11 vojnih akcija među kojima su Bitka za Kupres, oslobađanje Livna, operacija Tigar i mnoge druge. Godine 1993. izvedene su četiri vojne akcije: Maslenica (deblokada zadarskog zaleđa i ponovna uspostava komunikacije sjever-jug), Peruča (oslobađanje brane, nakon neuspješne diverzije srpskih snaga), Gusar te operacija Medački džep. Godine 1994. kroz operacije Cincar i Zima '94. su polako stvarani uvjeti za oslobođenje Hrvatske. Operacije 1995. godine mogu se pratiti na dva bojišta: Zapadnoslavonskom i Ličko-dalmatinskom. U Slavoniji je izvedena vojno-redarstvena operacija Bljesak kojom je završeno oslobađanje zapadne Slavonije započeto 1991. godine akcijom Otkos 10. Samo u 31 sat oslobođeno je preostalih 500 četvornih kilometara pod srpskom okupacijom. Nakon provedene akcije „Bljesak“ dolazi do neprijateljske ofenzive zvane „Osveta“ na području općine Orašje. Tada se vidjelo da je srbijanska vojska odlučila očistiti i jedini preostali dio hrvatskog teritorija u bosanskoj Posavini. Borbe su trajale neprekidno 45 dana. Što se tiče južnog bojišta tamo su provedene operacije Skok-1, Skok-2 i Ljeto '95. To su bile operacije koje su služile kao priprema velikoj operaciji koja će u jednom udarcu nanijeti neprijatelju gubitke zbog kojih će rat na kraju izgubiti. Mahom su to operacije usmjerene na kontrolu vrhova i koridora u zaleđu takozvane i samoproglashene Republike Srpske Krajine.

Oluja je provedena kao kruna svih akcija prije nje. Na bojišnici dugoj preko 600 km snage HV-a i Specijalnih postrojbi MUP-a su krenule u napad rano ujutro 4. kolovoza 1995. godine Hrvatske snage bile su podijeljene u pet Zbornih područja: Zagreb, Bjelovar, Karlovac, Gospić, Split; dva operativna pravca: Ogulin-zapadna Bosna i Banovina te Specijalna policija. Do 7. kolovoza oslobođeno je 10 400 četvornih kilometara hrvatskog teritorija, što čini više od 18 % ukupnog teritorija Republike Hrvatske.

Sl. 16. Operacija Oluja

Izvor: CIA: <https://www.loc.gov/resource/g6841sm.gct00210/?st=gallery>
22.6.2017.

Osim kao akcija kojom je oslobođen najveći teritorij Hrvatske, Oluja će ostati zapamćena i kao akcija kojom je deblokiran Bihać i vjerojatno spriječeno ponavljanje Srebrenice u Bihaću. U Oluji su, osim hrvatskih snaga, sudjelovale i snage Armije BiH. Tijekom i nakon akcije srpsko stanovništvo je bilo pozvano da ostane u svojim domovima, međutim prema preporuci svog vodstva su krenuli u kolonama prema granici sa Srbijom. Za odmazdu Srbi su granatirali mnoge hrvatske gradove među kojima Dubrovnik i Županju (vidi sl. 16).

6.2. Mirna reintegracija Podunavlja

Iako je Hrvatska nakon operacije Oluja već imala spreman plan za oslobođenje Podunavlja vojnim putem, kodnog naziva operacija Grom, od nje se ipak odustalo kada je Hrvatska odlučila pitanje Podunavlja riješiti mirnim putem, posredstvom UN-a. Vijeće sigurnosti UN-a na području Podunavlja ustanovilo je Prijelaznu upravu punim nazivom UN Transitional Authority in Eastern Slavonia ili skraćena UNTAES na čijem je čelu bio američki general Jacques Paul Klein. Razdoblje upravljanja UNTAES-a ovim područjem je 15. siječnja 1996. – 15. siječnja 1998. godine, kada je Podunavlje konačno vraćenom pod upravu Republike Hrvatske.

Kada se koristi naziv Podunavlje treba ga specificirati, da se zna o kojem se prostoru govori. Regionalno gledano to je područje Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema (vidi sl. 17). Dolaskom UNPROFOR-a na Istočnoslavonsko bojište ratna situacija se smirila, međutim misija UN-a da uspostavi mir i da prekine sve oružane sukobe ipak nije uspjela. Niti je postignut mir, niti je postignut trajni prekid oružanog sukoba te se niti jedan prognanik nije vratio svome domu na tada još uvijek okupiranom teritoriju Republike Hrvatske. Misija UN-a je, kao što je već prije rečeno, *de facto* samo održavala *status quo* na Istočnoslavonskom bojištu. Tako je u vrijeme potpisivanja Daytonskog sporazuma u diplomatskim krugovima počelo rješavanje pitanja Podunavlja i njegovog vraćanja u teritorij Republike Hrvatske.

● - Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem: teritorij pod upravom Ujedinjenih Naroda (1996-1998).

Sl. 17. Okupirani dio Podunavlja – predmet pregovora o mirnoj reintegraciji
 Izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hrvatsko_Podunavlje.png
 22. 6. 2017.

Pravni akt kojim je otpočela mirna reintegracija je *Temeljni sporazum o Istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Srijemu* ili *Erdutski sporazum* koji je potpisan u Erdutu posredovanjem Petera Galbrihta, veleposlanika SAD-a u Hrvatskoj i Thorvalda Stoltenberga, predstavnika UN-a. Tim sporazumom obećan je niz ustupaka Srbima s tog prostora i to je potvrdilo činjenicu da je hrvatska strana željela trajno riješiti problem, čak ako je to zahtijevalo kompromise prema poraženoj strani u ratu. To je sporazum kojim je UNTAES počeo upravljati ovim prostorom, ali Hrvatska je osnovala „Ured privremene uprave za uspostavu hrvatskih vlasti u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnome Srijemu“ u Osijeku.

Za provedbu mirne reintegracije bilo je potrebno ostvariti određene pretpostavke: demilitarizaciju područja (razoružanje do tada prilično brojnog i dobro opremljenog srpskog korpusa), uspostavu prijelaznih policijskih snaga, početak razminiranja, postupno stvaranje ozračja o neizbježnosti i nezaustavljivosti mirne reintegracije među lokalnim Srbima, reintegraciju društvenih i gospodarskih struktura, osobito školstva, zdravstva, prometne, komunikacijske i komunalne infrastrukture, pilot-projekt povratka u naselja tzv. Srijemskog trokuta.

Nakon razvojačenja uvedena je prijelazna policija koja je kasnije uključena u MUP. Godine 1997.g. su na ovom prostoru organizirani lokalni izbori u kojima je HDZ pobijedio u 15 općina i gradu Iloku, a SDSS u 10 općina i gradu Belom Manastiru. Vukovar je dogovorno podijeljen, a gradonačelnik je bio iz redova HDZ-a. Iste godine je uvedena kuna kao platno sredstvo. U listopadu je osnovan *Nacionalni odbor za uspostavu povjerenja, ubrzanog povratka i normalizaciju života na ratom stradalim područjima Hrvatske*, a za predsjednicu odbora imenovana je Vesna Škare-Ožbolt. Od bitnijih događaja tijekom reintegracije važno je spomenuti *Vlak mira* kojim je hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman 8. lipnja 1997. posjetio Vukovar i tako simbolično uradio ono što je postalo i pravno valjano 15. siječnja 1998. – vraćanje Podunavlja Republici Hrvatskoj.

7. BUDUĆI RAZVOJ PROSTORA

Prostor Istočne Slavonije i Spačvanskog bazena je tijekom Domovinskog rata pretrpio veliku štetu. Taj utjecaj osjeća se i danas, nakon više od 20 godina što je rat završio. Može li se reći da je rat unazadio ovu regiju? Koje su mogućnosti razvoja ove regije? Kako je rat utjecao na demografski i gospodarski razvoj ove regije? To su glavna pitanja na koje će se odgovoriti u ovom poglavlju.

7.1. SWOT analiza gospodarskog razvoja

SWOT je anagram preuzet iz engleskog jezika, a skraćenica je engleskih riječi: *Strengths, Weaknesses, Opportunities* i *Threats*. U hrvatskom jeziku SWOT analizu se prepoznaje kao analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji za predmet promatranja. Kroz ovu analizu će se dobiti potpunija slika o mogućnostima razvoja naselja u Spačvanskom bazenu.

Snage ovih naselja su većinom u prirodnoj osnovi i iskorištavanju iste. Naime, iako je šumski potencijal iskorištavan kroz stoljeća, ipak je angažmanom stručnih ljudi ostao u svojoj većoj mjeri na istoj površini. Stoga racionalno i održivo iskorištavanje šumskog potencijala u drvenoj industriji je svakako snaga. Prostor je to velikih površina obradivog zemljišta koje se nalazi izvan šumsko-močvarnog prostora, s najkvalitetnijom crnicom u Hrvatskoj koja je pogodna za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. Nadalje, snaga je povoljni prometni položaj, na nižoj, Hrvatskoj razini tu prolaze autoceste i pruge koje spajaju istok i zapad zemlje, prostor povezan sa dvije velike rijeke – Savom i Dunavom i tranzitna stanica prema Jugoistočnoj Europi i Bliskom istoku. Na višoj razini prometni položaj je snaga jer kroz taj prostor prolaze paneuropski koridori X i Vc te VII (rijeka Dunav). Time je prostor povezan sa širokim tržištem i dobiva na važnosti u tranzitnom prometu.

Slabosti se nadovezuju na snage. Iako su primarne grane gospodarstva poljoprivreda i šumarstvo najrazvijenije i na njima se temelji razvoj ovog prostora ipak su to poljoprivreda i šumarstvo koji su na niskoj tehnološkoj razini. Konkretno u poljoprivredi dominiraju parcelirana zemljišta s velikim brojem parcela u vlasništvu jednog gospodarstva (posjednika) i raštrkana su što je nepovoljno za značajnije ulaganje kapitala. Šumarstvo se bavi samo prvom fazom, a to je sječa i

priprema drveta za daljnju obradu, dok onaj profitabilniji dio se radi negdje drugdje, u pravilu izvan Hrvatske. Dakle zarada od cijelog procesa sječe i prerade drveta je minimalna, dok se sa sirovinom iz ovog prostora zapravo ostvaruje multimilijunski posao izvan Hrvatske. Slabost je nadalje demografska slika u kojoj mladi i sposobni ljudi iseljavaju a stanovništvo sve više stari. Tako se osjeti nedostatak obrazovanog radnog kontingenta koji bi mogao biti inicijator i nositelj inovacija i općenito novih gospodarskih mjera.

Mogućnosti razvoja su mnogobrojne, počevši od modernizacije najbitnijih grana gospodarstva kojima bi se postiglo da veći dio zarade ostaje u prostoru Spačvanskog bazena koji bi se onda koristio u svrhu razvoja ovog prostora, preko toga da je potrebno prepoznati i nove grane gospodarstva, prvenstveno industriju s tvornicama kao Đuro Đaković u Županji ili Nexus u Cerni do toga da zadržavanjem mladog obrazovanog stanovništva se steknu uvjeti za razvoj. Zapravo najbitnija mogućnost razvoja se otvara ako ovaj prostor nađe načina kako svoje obrazovano stanovništvo zadržati na tom prostoru. Stanovništvo je nositelj svih promjena, npr. kada bi se osvijestilo da je okrupnjavanje zemljišta zapravo *benefit* za poljoprivredu jer se ne obrađuju tri zemljišta udaljena desetke kilometra vožnjom nego se obrađuje jedno zemljište koje ima površinu one tri i tako se otvaraju nebrojene mogućnosti razvoja. Isto tako mogućnosti razvoja se otvaraju i boljim korištenjem svojih snaga, tako npr. iskorištavanje povoljnog prometnog položaja, pogotovo završetkom kanala Dunav – Sava bi zasigurno donio novu mogućnost razvoja ovoj regiji.

Prijetnje razvoju ovog prostora mogu se promatrati s više stajališta. Najprije je tu već spomenuti demografski problem. Ne uspije li politika naći načina da zadrži ljude na ovom prostoru niti jedna financijska injekcija neće biti dovoljna, jer na kraju krajeva, najveći resurs u razvoju nekog prostora su ipak ljudi. Starenje stanovništva je također prijetnja jer ako stanovništvo biva sve starije ono s godinama ne može raditi posao istim intenzitetom kao mlađe stanovništvo. To uzrokuje prvo stagnaciju, a onda i nazadovanje svih sfera života na ovom prostoru. Kao što postoje snage vezane za prirodnu osnovu tako postoje i prijetnje. Godine 2014. godine velike poplave su zadesile ovaj prostor što je nazadovalo poljoprivrednu proizvodnju u većem dijelu ovog prostora. Dakako, ponavljanje sličnih prirodnih fenomena predstavlja prijetnju razvoju ovom prostoru.

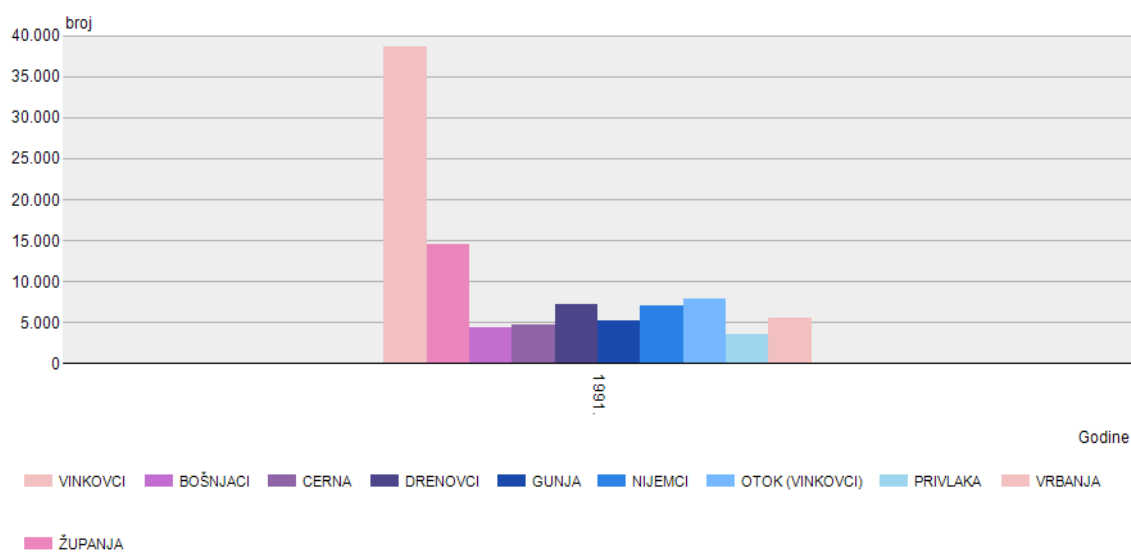
7.2. Demografski razvoj

Glavno pitanje na koje će se u ovom potpoglavlju odgovoriti je kako je Domovinski rat utjecao na demografski razvoj naselja Spačvanskog bazena. Prije svega treba promotriti demografsku sliku 1991. godine (vidi tab. 4 i sl. 18).

Tab. 4. Naselja Spačvanskog bazena - broj stanovnika po gradovima/općinama 1991. godine

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	BROJ STANOVNIKA
VINKOVCI	38 580
ŽUPANJA	14 435
BOŠNJACI	4 426
CERNA	4 742
DRENOVCI	7 202
GUNJA	5 176
NIJEMCI	6 965
OTOK (VINKOVCI)	7 924
PRIVLAKA	3 501
VRBANJA	5 543

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

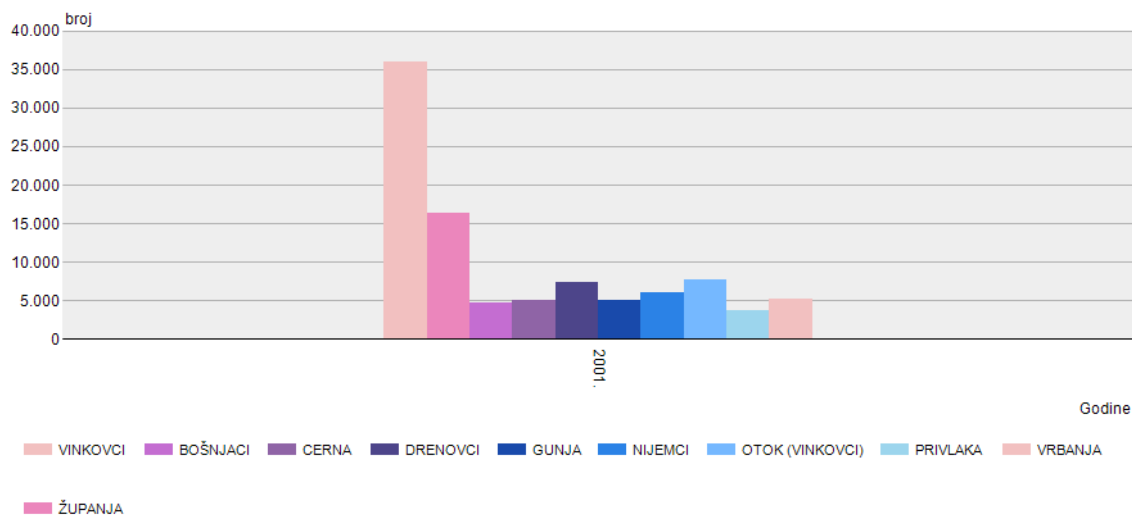
Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

Tab. 5. Stanovništvo naselja u Spačvanskom bazenu 2001. godine

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	BROJ STANOVNIKA
VINKOVCI	35 912
ŽUPANJA	16 383
BOŠNJACI	4 653
CERNA	4 990
DRENOVCI	7 424
GUNJA	5 033
NIJEMCI	5 998
OTOK (VINKOVCI)	7 755
PRIVLAKA	3 776
VRBANJA	5 174

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

U naseljima Spačvanskog bazena 1991. godine živjelo ukupno 98 494 stanovnika od čega najviše u gradovima Vinkovci i Županja, a ruralno naselje sa najvećim brojem stanovnika je sjedište današnjeg upravnog grada Otoka (vidi tab. 4).

Sl. 19. Stanovništvo naselja Spačvanskog bazena po upravnim gradovima/općinama 2001. godine

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

Kao i 1991. godine, prema popisu 2001. godine najveći broj stanovnika imaju Vinkovci, slijedi ih grad Županja, a zatim današnji upravni grad Otok. Broj stanovnika se nije puno promijenio te je očito da se utjecaj rata na broj stanovnika nije jače osjetio u prvom međupopisnom razdoblju.

Tab. 6. Prirodna promjena u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. godine u naseljima Spačvanskog bazena

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	1991.	2001.	Prirodna promjena
VINKOVCI	38 580	35 912	-2 668
ŽUPANJA	14 435	16 383	1 948
BOŠNJACI	4 426	4 653	227
CERNA	4 742	4 990	248
DRENOVCI	7 202	7 424	222
GUNJA	5 176	5 033	-143
NIJEMCI	6 965	5 998	-967
OTOK	7 924	7 755	-169
PRIVLAKA	3 501	3 776	275
VRBANJA	5 543	5 174	-369
Ukupno	98 494	9 7098	-1 396

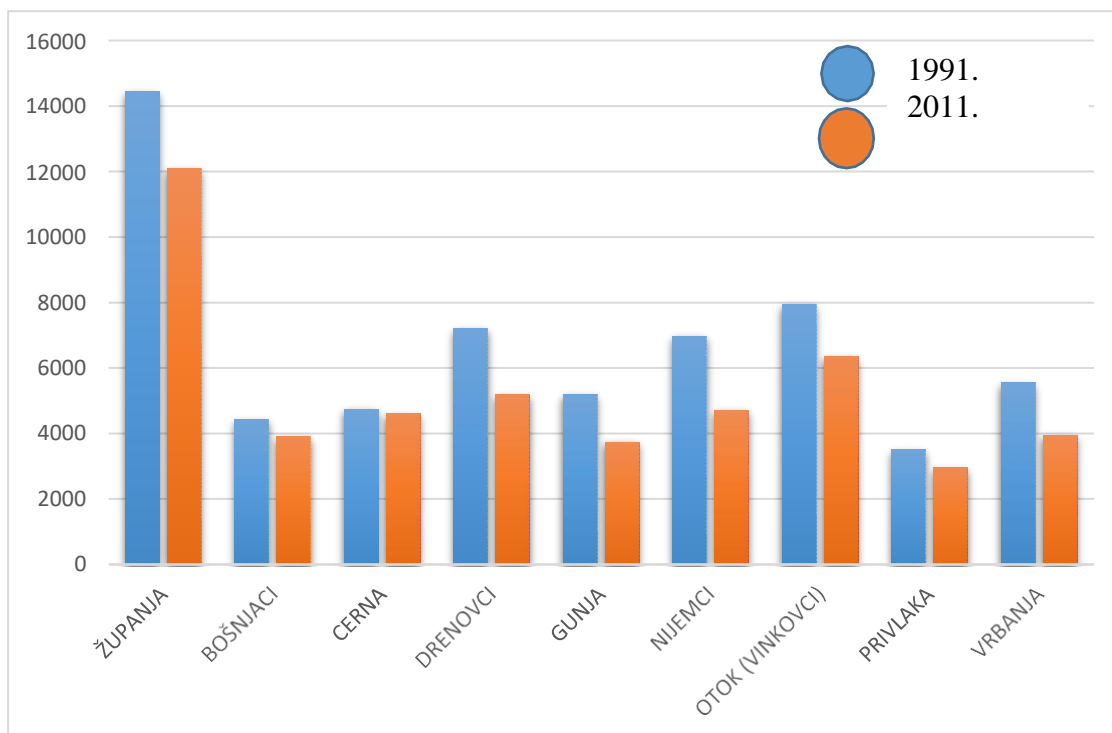
Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

Kao što se može vidjeti iz usporedne tablice prirodna promjena u međupopisnom razdoblju 1991.- 2001. godine je negativna, tj. ovo područje ima 1400 stanovnika manje nego 1991. godine prije izbijanja Domovinskog rata. To je zasigurno posljedica koju je rat ostavio na ovom prostoru. No, da bi se dobila slika današnjeg stanja treba usporediti 1991. godine sa zadnjim popisom stanovništva 2011.godine. Prirodna promjena je puno dramatičnija, nedostaje nešto manje od 16 000 stanovnika (vidi tab. 7). Zasigurno se i tu osjete posljedice rata, međutim stanovništvo naselja Spačvanskog bazena zahvaća izumiranje stanovništva koje je potpomognuto iseljavanjem mladog, reproduktivnog stanovništva sa ovih prostora. To su glavna dva razloga zašto je demografska slika ovog prostora toliko loša.

Tab. 7. Prirodna promjena između dva međupopisna razdoblja 1991. – 2011. godine u naseljima Spačvanskog bazena

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	1991.	2011.	Prirodna promjena
VINKOVCI	38 580	35 312	-3 268
ŽUPANJA	14 435	12 090	-2 345
BOŠNJACI	4 426	3 901	-525
CERNA	4 742	4 595	-147
DRENOVCI	7 202	5 174	-2 028
GUNJA	5 176	3 732	-1 444
NIJEMCI	6 965	4 705	-2 260
OTOK (VINKOVCI)	7 924	6 343	-1 581
PRIVLAKA	3 501	2 954	-547
VRBANJA	5 543	3 940	-1 603
Ukupno	98 494	82 746	-15 748

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine; Popis stanovništva 2011. godine*

Sl. 20. Stanovništvo naselja Spačvanskog bazena između dva međupopisna razdoblja 1991. – 2011. godine (bez upravnog grada Vinkovaca)

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine; Popis stanovništva 2011. godine*

8. ZAKLJUČAK

8.1. Opći zaključak

Političke promjene na tlu Europe tokom 1980-tih i 1990-tih godina djelovale su na prostor Hrvatske. Vrijeme je to kada komunistički režim diljem Europe pada, pa je hrvatski narod, njegovo političko vodstvo, prepoznao trenutak u povijesti kada Hrvatska može ostvariti neovisnost i politički suverenitet. Proces je to koji u Europi teče uglavnom mirno ako se pogleda razdruživanje zemalja od bivšeg SSSR-a ili ako se pogleda primjer raspada Čehoslovačke. Međutim na području bivše SFRJ nakon 45 godina potiskivanja eksponencijalno raste nacionalizam te ovaj prostor opravdava svoj povijesni naziv kao „europsko bure baruta“. Velikosrpska politika i njezini ciljevi bili su kontradiktorni mirnom rješenju situacije te na prostoru bivše Jugoslavije izbijaju sukobi Srbije sa svakom državom koja nije prihvaćala velikosrpski plan. Otvorena agresija na Hrvatsku počela je nakon pokolja hrvatskih policajaca u Borovom Selu, trend koji je nastavljen i u Mirkovcima nekoliko mjeseci kasnije. Hrvatska je rat dočekala nespremna, prema planu JNA i trebala je biti pregažena u par dana. Međutim, već spominjani ljudski resurs je odigrao veliku ulogu, probudilo se domoljublje u hrabrom stanovništvu, mladom i starom te od trenutka kada je JNA kročila na teritorij Republike Hrvatske, upravo zbog tog stanovništva, agresor nije ostvario prvotni plan niti na jednom bojištu. Nakon priznavanja Hrvatske od strane šire međunarodne zajednice, 15. siječnja 1992., stekli su se uvjeti da Hrvatska potegne diplomatske veze i potraži pomoć UN-a zbog invazije na njezin teritorij. U sklopu tog poziva organiziran je UNPROFOR koji dolazi na ratom zahvaćen prostor Hrvatske i BiH, te djeluje kao tampon zona između snaga agresora i obrane, te od ovog trenutka se čuva *status quo*.

Spačvanski bazen stvarno je bio od strateške važnosti u obrani Hrvatske od srbijanske agresije u Domovinskom ratu. Prostor je to koji je bogat mnogim prirodnim resursima međutim najveća mu je slabost najvažniji, ljudski resurs. Ipak u Domovinskom ratu, zahvaljujući korištenju prirodno-strateških prednosti ovaj prostor je obranjen u sinergiji čovjeka s prirodnom podlogom – tlom,

močvarom, šumom i rijekama. Ako se ipak uzme u obzir da je to prostor najbliži granici s državom iz koje agresija dolazi podatak o obrani dobiva još veću važnost. Na ovom prostoru strateški je onemogućen prvotni plan agresora da munjevitim prodorom presječe hrvatski teritorij te se u roku nekoliko tjedana obračuna sa hrvatskom politikom 1990-tih. Zahvaljujući ponajprije Gradu heroju, a onda i prirodnoj osnovi koja je omogućila blokiranje koridora prema unutrašnjosti, Hrvatskoj je kupljeno dosta vremena da se pripremi za rat koji je dočekala potpuno nespremna i moglo bi se reći ogoljena, kako je oružje iz Teritorijalne obrane povučeno netom prije početka agresije.

Hrvatska je potpuno oslobođena vojno-redarstvenim akcijama Otkos 10, Bljesak i Oluja. U te tri operacije vraćen je najveći dio okupiranog teritorija Republike Hrvatske. Jedini dio koji je ostao okupiran bilo je Hrvatsko Podunavlje, tj. Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem. Iako je bila spremna logistika i vojska za vojno oslobođenje ovog prostora, hrvatska politika je zadržala „hladnu glavu“ te se odlučila na mirno, diplomatsko rješenje. Osnovan je UNTAES kao privremena uprava, te se taj prostor postepeno integrirao sa Hrvatskom. Napokon 15. siječnja 1998. godine ovaj je prostor i službeno vraćen Republici Hrvatskoj, te se mirna reintegracija Hrvatskog Podunavlja smatra najuspješnijom diplomatskom akcijom UN-a.

Današnje stanje u ovom prostoru nije zadovoljavajuće. Ne iskorištava se njegov puni potencijal, mladi ljudi zajedno sa svojim obiteljima iseljavaju te stanovništvo stari te stagnacija zapravo pridonosi inertnosti koja vlada u naseljima Spačvanskog bazena. Postoje pomaci koji su bazirani na individualnoj kvaliteti vodstva pojedinih općina, međutim one općine koje nemaju kvalitetno vodstvo, a većina je takvih, zapravo propadaju, ne ostvaruju nikakav *benefit* za sebe, samim time su teret za proračun Republike Hrvatske i javljaju se zagovornici ukidanja većeg broja malih, neprofitabilnih općina. To je stvarnost ovog prostora.

8.2. Referiranje na hipoteze

U ovom potpoglavlju će se prema hipotezama postavljenim na početku rada donijeti zaključak o važnosti ovog prostora za cjelokupnu obranu Hrvatske. Hipoteze su označene brojevima i tako će se na njih referirati:

1. U Domovinskom ratu prostor Spačvanskog bazena i Hrvatskog Podunavlja je bio prostor koji je geografski smješten prvi na crti obrane od agresora. Ako se uzme u obzir njegova strateška važnost, kontrola koridora i dunavskog puta i ako se na to sve doda plan napada na Hrvatsku s pravom se može reći da je prostor Spačvanskog bazena i Hrvatskog Podunavlja strateški prostor obrane Hrvatske. Prije svega zbog prirodne osnove Spačvanskog bazena koja je onemogućila neprijatelju napredovanje ovim dijelom teritorija, ali i zbog većih gradova smještenih sjevernije od Spačvanskog bazena. Prije svega misli se tu na Vukovar, koji je sam zaustavio napredovanje neprijatelja na tri mjeseca, a još su osim Vukovara važni Vinkovci, Osijek, Đakovo, svaki od njih spreman za obranu i onemogućavanje neprijateljskog plana o brzom presijecanju i kontroli hrvatskog teritorija.
2. Ako se uzme u obzir da je većina stanovništva na prostoru Istočnoslavonskog bojišta hrvatske nacionalnosti, te ako se uzme u obzir da su sela u kojima srpska manjina u Hrvatskoj tvori većinu može se vidjeti da je tih sela jako malo. U gradovima srpska manjina je ostala manjina i nigdje nije imala većinu. S druge strane ako se uzme u obzir kontrolirani prostor u kojem većinu imaju naselja s hrvatskom etničkom većinom može se zaključiti da glavni cilj nije bila zaštita jedne „ugrožene“ etničke manjine. Ako se pogleda prostor koji je kontrolirala neprijateljska vojska može se uočiti da je kontrolirala strateške točke i koridore. Navedeno potvrđuje tezu da je glavna zadaća agresora bila kontrola prostora, te se tom kontrolom trebalo postići to da se hrvatska politika 1990-tih godina slomi što brže.
3. Iako su pobunu digli Srbi u Hrvatskoj, kada je došlo do čina ratovanja svi postupci agresora, sva osvajanja i sve kontrole bile su temeljene na vojnoj doktrini, od kontrole prostora do korištenja teške oklopne artiljerije, taktike ratovanja i na samom kraju zapovjedništva. Navedene činjenice koje dokazuju da je cjelokupni napad na Republiku Hrvatsku bio planiran,

izveden i zapovjedan od strane profesionalne vojske, tj. JNA, koja je kao glavnu izliku koristila da „...armija ima obavezu štititi ustavni poredak i mir u SFRJ.“, bez obzira što je Hrvatska temeljem istog Ustava i prekinula sve državno pravne veze s tom državom.

4. Prostor Spačvanskog bazena pun je specifičnosti, pogotovo s vojnog aspekta. Njegovim središnjim dijelom prolazi najvažnija cestovna prometnica na ovom prostoru, tadašnji *Autoput bratstva i jedinstva*, današnja autocesta Zagreb – Lipovac. Međutim kako je taj koridor bio lako kontroliran zbog prirodne osnove treba reći ipak da je glavčina napada u svome planu usmjerena sjeverno, prema Vukovaru i Osijeku. Ovaj prostor planirao se osvojiti njegovim zaobilaženjem te odsijecanjem od ostatka Hrvatske. Stoga prirodna osnova zapravo jest usmjerila napad sjeverno, ali je bilo i prostorno i strateški logično da se ide prvo kontrolirati prostor koji je lakši i strateški važniji za glavni cilj, nego se zamarati borbama u močvarno-šumskom području.
5. Taktika koju je koristilo stanovništvo sela Spačvanskog bazena, a kasnije vojska u sklopu 131. brigade govori u prilog tomu da su se naselja koja su imala pozadinu šume lakše očuvala od onih koja to nisu imala. Dovoljno je promotriti primjer sela Strošinci, koji su na samoj granici sa Srbijom, ali imaju pozadinu šume te je ta prednost korištena pri napadu na selo. Bez obzira na mnoge pozive na predaju selo se nije predalo i nikada nije palo u neprijateljske ruke. S druge strane Lipovac je isto na samoj granici sa Srbijom, ali njegova šumska pozadina je puno udaljenija da bi se mogla koristiti kao strateška prednost. Zbog svog isturenog položaja te male mogućnosti obrane Lipovac je pao u studenom 1991. godine. Dakle gdje god je postojala šumska pozadina, neprijateljski utjecaj se osjetio samo do početka šume, tj. do granica Spačvanskog bazena.
6. Prirodna osnova je uvelike utjecala na početnu amortizaciju napada, samim time što neprijateljskoj vojsci nije omogućila kretanje najkraćim koridorom, ali i time što su i ostale ceste bile lako branjive protiv oklopne mehanizacije. To sve je utjecalo da se vojska zaputi okolnim putem koji je duži i gdje im se ispriječio Grad heroj koji je najviše utjecao na početnu amortizaciju napada.

7. Gledano demografski, rat je značajno transformirao ovo područje. Analizom samo jednog međupopisnog razdoblja ne može se utvrditi obujam demografskih posljedica. Međutim u dva međupopisna razdoblja u naseljima Spačvanskog bazena nedostaje skoro 16 000 ljudi, što je 16,2 % ukupnog stanovništva naselja Spačvanskog bazena 1991. godine. To nisu sve direktne žrtve rata nego i ekonomske izbjeglice koje traže poslove na drugim mjestima jer je rat zapravo utjecao na stagnaciju i ekonomsko- gospodarsko nazadovanje ovog prostora.

POPIS LITERATURE I IZVORA

Literatura:

- Budak, N., 2007: *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Leykam international, Zagreb.
- Barić, S., Lozančić, M., 2015: Hrvatski istok – geostrategijske značajke, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu* (ur. Miljenko Brekalo), Zagreb, prosinac 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 49-64.
- Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, 2002. *Balkan battlegrounds: A military history of the Yugoslav Conflict*, Washington D. C.
- Goldstein, I., 2008: *Hrvatska 1918. – 2008.*, Novi Liber: Europapress Holding, Zagreb.
- Holjevac, Ž., Moačanin, N., 2007: *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*. Leykam International, Zagreb.
- Jelić, I., 2014: *Hrvatski domovinski rat – Županjska općina i 131. brigada*, diplomski rad: mentor Josip Jurčević, Zagreb
- Klepac, D., 2000: *Najveća cjelovita šuma hrasta lužnjaka u Hrvatskoj Spačva*, HAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci
- Kadijević, V., 1993: *Moje viđenje raspada*, Beograd.
- Komušanac, M., 2015: Istočna Hrvatska – strateški prostor obrane od srbijanske agresije, u: *Hrvatski istok – geostrategijske značajke*, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu* (ur. Miljenko Brekalo), Zagreb, prosinac 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 85-100.
- Lončar, T. 2005: *Kad kažem hrast mislim na spačvanske šume*, <http://www.geografija.hr/hrvatska/kad-kazem-hrast-mislim-na-spacvanske-sume/> 19.6.2017.
- Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru: Odjel za geografiju, Zadar.
- Marijan, D., 2008: *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992*. Golden marketing, Zagreb.
- Nazor, A., 2008: Skupne snage policije u VRO Oluja, s osvrtom na djelovanje saniteta (rad je temeljen na podacima iz prezentacija na spomenutom Okruglom stolu), u: *Okrugli stol Specijalna policija MUP-a RH u oslobodilačkoj operaciji „Oluja“ 1995*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 130 – 150.
- Pokos, N., Šterc, S., 1993: *Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 2 No. 2 – 3 (4 – 5), 305 - 333.

- Roglić, J., 2006: *Geografske regije Hrvatske i susjednih zemalja: geografske posebnosti i razvojni procesi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Runtić, D., 2008: *Domovinski rat. Vukovar i istočno bojište. Knjiga prva.*, Raslina, Vinkovci
- Runtić, D., 2013: *Vukovar i istočno bojište. Knjiga četvrta.* Vinkovci/Osijek/Raslina
- Sabolović, M., 2015: Vojno-geografska analiza operativnog područja Istočnoslavonskog bojišta, u: Hrvatski istok – geostrategijske značajke, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu* (ur. Miljenko Brekalo), Zagreb, prosinac 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 101-122.
- Stjepanović, Z., 2008: „*Sjećanje na pogibiju županjskih gardista u Mirkovcima, 'Navik on živi ki zgine pošteno'*“, Županjski list, Županja
- Šegota, T., Filipčić, A., 1996: *Klimatologija za geografe*, Školska knjiga, Zagreb.
- Šegota, T., Filipčić, A., 2003: *Köppenova podjela klima i hrvatsko nazivlje*, Geoadria, 8 (1), 17 – 37.

Izvori podataka:

- Crkvenčić, I., Gelo, J., Klemenčić, M., 1998: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880. – 1991.: po naseljima, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.
- Hrvatske ceste: http://www.zuc-vk.hr/upload/zupanija_velika_2.gif 22.6.2017.
- Naselja i stanovništvo RH 1857.- 2001., Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hrvatsko_Podunavlje.png 22.6.2017.
- [https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke_Federativne_Republike_Jugoslavije_\(1974.\)#OSNOVN.D0.90_N.D0.90.C4.8CELD0.90](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke_Federativne_Republike_Jugoslavije_(1974.)#OSNOVN.D0.90_N.D0.90.C4.8CELD0.90) 19.6.2017.

Popis slika

- Sl. 1. Administrativna podjela općina i upravnih gradova na prostoru Spačvanskog bazena unutar Vukovarsko-srijemske županije 2017. godine, 2.
- Sl. 2. Narodnosna struktura stanovništva Istočne Slavonije 1991. godine, 9.
- Sl. 3. Granica Istočnoslavonskog bojišta u Domovinskom ratu od 1991. godine do 1995. godine, 19.
- Sl. 4. Reljefna raščlanjenost Istočne Hrvatske, 20.

- Sl. 5. Prohodnost vojne tehnike i pješadije prema kategorijama nagiba padina, 22.
- Sl. 6. Ekspozicija padina u Istočnoj Hrvatskoj, 23.
- Sl. 7. Karta namjene zemljišta, 24.
- Sl. 8. Karta tenkoprohodnosti, 25.
- Sl. 9. Zamisao napadne operacije Jugoslavenske narodne armije, rujan – listopad 1991. godine, 26.
- Sl. 10. Područje bivših općina Županja i Vinkovci, 27.
- Sl. 11. Karta Spačvanskog bazena prema nadležnim šumarijama, 28.
- Sl. 12. Područje Spačvanskog šumskog bazena prikazano šrafiranim površinama, 29.
- Sl. 13. Prometnice u Vukovarsko-srijemskoj županiji, 34.
- Sl. 14. Izvadak iz topografske karte s ucrtanom zapovijedi 131. brigade 1994. godine, 37.
- Sl. 15. Pisani dio zapovjedi 131. brigade priložen uz izvadak topografske karte 1994. godine, 38.
- Sl. 16. Operacija Oluja, 40.
- Sl. 17. Okupirani dio Podunavlja – predmet pregovora o mirnoj reintegraciji, 42.
- Sl. 18. Broj stanovnika naselja Spačvanskog bazena po gradovima/općinama 1991. godine, 46.
- Sl. 19. Broj stanovnika naselja Spačvanskog bazena po upravnim gradovima/općinama 2001. godine, 47.
- Sl. 20. Stanovništvo naselja Spačvanskog bazena između dva međupopisna razdoblja 1991.-2011. godine (bez upravnog grada Vinkovaca), 49.

Popis tablica

- Tab. 1. Udio Hrvata, Srba, Jugoslavena i ostalih u ukupnom stanovništvu Istočne Slavonije u 11 zajednica općina prema popisu 1991. godine, 8.
- Tab. 2. Kategorije prohodnosti izvan prometnica za ljudstvo, teretna i terenska vozila, 21.
- Tab. 3. Veza između nagiba terena, maksimalne brzine tenka i koeficijenta prohodnosti, 25.
- Tab. 4. Naselja Spačvanskog bazena - broj stanovnika po gradovima/općinama 1991. godine, 46.
- Tab. 5. Stanovništvo naselja u Spačvanskom bazenu 2001. godine, 47.
- Tab. 6. Prirodna promjena u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. godine u naseljima Spačvanskog bazena, 48.
- Tab. 7. Prirodna promjena između dva međupopisna razdoblja 1991. – 2011. godine u naseljima Spačvanskog bazena, 49.

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVNI SAT GEOGRAFIJE		
Naziv i sjedište škole	Gimnazija Županja	
Obrazovni program (zanimanje)	Srednja škola	
Ime i prezime nastavnika	Ivan Filipović	
Datum izvođenja nastavnog sata	25. svibnja 2018.	
Naziv nastavne jedinice	Hrvatski istok u Domovinskom ratu – primjer interdisciplinarnog istraživanja	
Razred	4. razred (izborna nastava)	
Tip sata	obrada	
Kompetencije	Ishodi učenja	Zadaci kojima ću provjeriti ishode
1. Geografska znanja i vještine	<ol style="list-style-type: none"> Definirati podjelu geografskih karata na topografske i tematske Navesti elemente topografske karte Objasniti geostratešku važnost prostora istočne Hrvatske u obrani ostatka države Objasniti prednosti prirodne osnove pri obrani teritorija 	<p>Kako dijelimo geografske karte? Koje su specifičnosti tematskih, a koje topografskih karata. Koje elemente topografske karte prepoznaješ?</p> <p>Pomoću teksta objasni geostratešku važnost istočne Hrvatske, te važnost ovog prostora za obranu ostatka Hrvatske</p> <p>Pomoću karte i teksta opiši glavne pravce kretanja agresorske vojske te pri tom objasni zašto se vojska morala kretati baš tim pravcima.</p>
2. Metodička kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> analizirati opću kartu, tematsku kartu, dijagrame, statističke podatke i fotografije 	<p>Analiziraj tematsku kartu Istočnoslavenskog bojišta. Do koje je crte napredovao neprijatelj?</p> <p>Analiziraj grafičke priloge o stanovništvu naselja Spačvanskog bazena. Kako je rat utjecao na broj stanovnika?</p>
3. Komunikacijska kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> sposobnost pisanog izražavanja sposobnost usmenog izražavanja znanja i misli sposobnost slušanja i uvažavanja mišljenja drugih 	<p>Opiši u bilježnici tijekom rata na Istočnoslavenskom bojištu.</p> <p>Što misliš o obrani koja je organizirana prema prirodnoj osnovi?</p>
4. Socijalna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> prepoznati važnost žrtve grada Vukovara za proces stvaranja Hrvatske države 	<p>Zašto je područje grada Vukovara proglašeno mjestom posebne državne skrbi?</p>

TIJEK NASTAVNOG SATA			
Etape sata	Cilj etape	Opis aktivnosti učitelja	Opis aktivnosti učenika
Uvod	<ul style="list-style-type: none"> ○ Motivacija i provjera predznanja 	<p>Nastavnik pozdravlja učenike te prije obrade nastavne jedinice na laptopu reproducira prve 2 minute pjesme „Ne dirajte mi ravnicu“ u izvedbi Zlatnih Dukata. Nakon toga pita učenike prepoznaju li pjesmu.</p> <p>Nakon toga pita učenike znaju li u kojim okolnostima nastaje ova pjesma i o čemu govori. Zatim razgovorom kroz potpitanja provjerava koliko učenici znaju osnovnih informacija o Domovinskom ratu: Kada je počeo? Koliko je trajao? Koje su strane sudjelovale u ratu te tko je na kraju pobijedio?</p>	<p>Učenici slušaju te prepoznaju pjesmu „Ne dirajte mi ravnicu“.</p> <p>Učenici odgovaraju da je pjesma nastala u vrijeme osamostaljenja Hrvatske te da govori o teritorijima koje je Hrvatska izgubila na početku rata. Zatim odgovaraju da je Domovinski rat počeo 1991. te da je trajao do 1995; da se Hrvatska branila od strane srbijanske/jugoslavenske agresije te da je na kraju pobijedila.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Najava nastavne jedinice i cilja 	<p>Zatim nastavnik upućuje učenike da otvore svoje bilježnice te da napišu naslov „Hrvatski istok u Domovinskom ratu – primjer interdisciplinarnog istraživanja“.</p> <p>Nakon toga pita učenike što bi moglo značiti „interdisciplinarnan“ u naslovu.</p> <p>Tada pita učenike koje znanstvene discipline mogu uključiti u proučavanje ovog razdoblja.</p> <p>Tek nakon toga najavljuje cilj sata: prikazati geografski pogled na povijesno zbivanje analizirajući prirodnu osnovu i ljudski resurs.</p>	<p>Učenici zapisuju naslov u bilježnice.</p> <p>Učenici odgovaraju da interdisciplinarnost podrazumijeva pogled iz više disciplina, više znanosti. Tada zaključuju da bi se na ovo razdoblje moglo proučavati kroz povijest, geografiju, hrvatski jezik (kroatologija).</p>
Glavni dio sata	<ul style="list-style-type: none"> ○ Određivanje prostornog obuhvata i temeljne faktografije 	<p>Tada nastavnik učenicima skreće pozornost na naslov nastavne jedinice te ih pita što znači „Hrvatski istok“ u naslovu, tj. koji prostor obuhvaća „Hrvatski istok“.</p> <p>Po potrebi pokreće raspravu o prostornom obuhvatu pojma „Slavonija“ te pita učenike koje bi to bile županije u administrativnoj podjeli Hrvatske.</p> <p>Nakon toga zapisuje na sredinu ploče „Domovinski rat (1991. - 1995.)“ te pita učenike koje su se dvije strane borile u Domovinskom ratu. Nakon odgovora relevantne podatke</p>	<p>Učenici odgovaraju da se misli na Slavoniju. Nakon rasprave o prostornom obuhvatu pojma „Slavonija“ učenici uviđaju da se radi o više regija te zaključuju da je ispravnije reći istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem. Na kraju učenici zaključuju da u administrativnoj podjeli to odgovara 3 županije. Samostalno bilježe informacije</p> <p>Učenici prepisuju pojam sa ploče te odgovaraju da su se u Domovinskom ratu suprotstavile Republika Hrvatska i SR Jugoslavija.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Osposobljavanje učenika za samostalni rad na tekstu – geostrateške značajke prostora ○ Primjena vještine interpretacije topografskih i tematskih karata ○ Primjena vještina rada sa grafičkim priložima (interpretacija tablica i crtanje dijagrama) 	<p>zapisuje u plan školske ploče. Zatim pita učenike tko se sve borio na strani Hrvatske u ratu, tj. koje su bile organizirane postrojbe. Po potrebi učenicima objašnjava da Hrvatska vojska nije organizirana odmah početkom rata nego u toku agresije, te da se prije organizacije Hrvatske vojske postrojba koja je branila Hrvatsku zvala ZNG – Zbor narodne garde. Nakon objašnjavanja zapisuje relevantne podatke u plan školske ploče. Zatim pita učenike tko se sve borio na strani Jugoslavije u ratu. Po potrebi nadopunjuje učenički odgovor te relevantne podatke zapisuje u plan školske ploče.</p> <p>Nakon toga nastavnik učenicima dijeli radne listiće u kojima moraju odgovoriti na pitanje uz pomoć teksta na radnom listiću. Radni listić je na temu geostrateških značajki ovog prostora, a pitanje na koje učenici trebaju odgovoriti je: Koji su to faktori (prirodno- i društveno-geografski) sadržani u ovom prostoru da ga čine primamljivim za kontroliranje?</p> <p>Nakon toga nastavnik pita učenike kako dijelimo geografske karte? Nakon odgovora te relevantne podatke zapisuje u plan školske ploče.</p> <p>Zatim na slajdu projicira niz karata: topografskih i tematskih te pita učenike da prepoznaju elemente na pojedinoj karti. Tada učenike ispituje što prikazuje koja karta te da prepoznaju vrstu karte. Na kraju učenike vodi u interpretaciji tih karata.</p> <p>Nakon toga nastavnik projicira slajd sa tri tablice koje prikazuju broj stanovnika u općinama Spačvanskog bazena prema tri popisa: 1991.; 2001. i 2011. Učenicima daje zadatak da izračunaju prirodnu promjenu u međupopisnim razdobljima te da to prikažu stupčastim dijagramom.</p> <p>Zatim zadaje zadatak učenicima da interpretiraju izrađeni dijagram te</p>	<p>Učenici, nakon kratke rasprave, odgovaraju da su se na strani Hrvatske borili dragovoljci organizirani u postrojbe. Zatim zapisuju u plan ploče ZNG i Hrvatsku vojsku kao najveće dvije organizacije u obrani Hrvatske. Samostalno bilježe informacije.</p> <p>Učenici odgovaraju da se na strani Jugoslavije borila JNA te srpske paravojne postrojbe. Nakon kratke rasprave uviđaju da su se Srbi koji žive u Republici Hrvatskoj pobunili te da su oni treća strana na strani agresora. Samostalno bilježe informacije.</p> <p>Učenici rade samostalno na tekstu čitajući ga i odgovarajući na pitanje.</p> <p>Nakon odrađenog zadatka učenici uz vodstvo nastavnika dijele te faktore u dvije glavne kategorije te samostalno bilježe informacije</p> <p>U elementima prepoznaju mjerilo, toponime, ime karte, legendu... Nakon kratke rasprave te elemente svrstavaju u 4 osnovne kategorije i te kategorije zapisuju u plan ploče. Nakon tehničkog dijela učenici prelaze na interpretaciju svake od pojedinih karata: karta nagiba, ekspozicije padina, namjene zemljišta te tenkoprohodnosti na istočnoslavonskom bojištu. Na kraju učenici zaključuju zakonitost koja prati pravac kretanja agresorske vojske prema prirodnoj podlozi koju imaju prikazanu na kartama.</p> <p>Učenici računaju prirodnu promjenu u tri međupopisna razdoblja te tu prirodnu promjenu prikazuju u stupčastom dijagramu.</p> <p>Učenici zaključuju da u razdoblju 1991.-2011. dolazi do pada broja stanovnika, ali više u razdoblju 2001.-2011. nego u razdoblju 1991.-2001. Nakon toga</p>
--	--	--	---

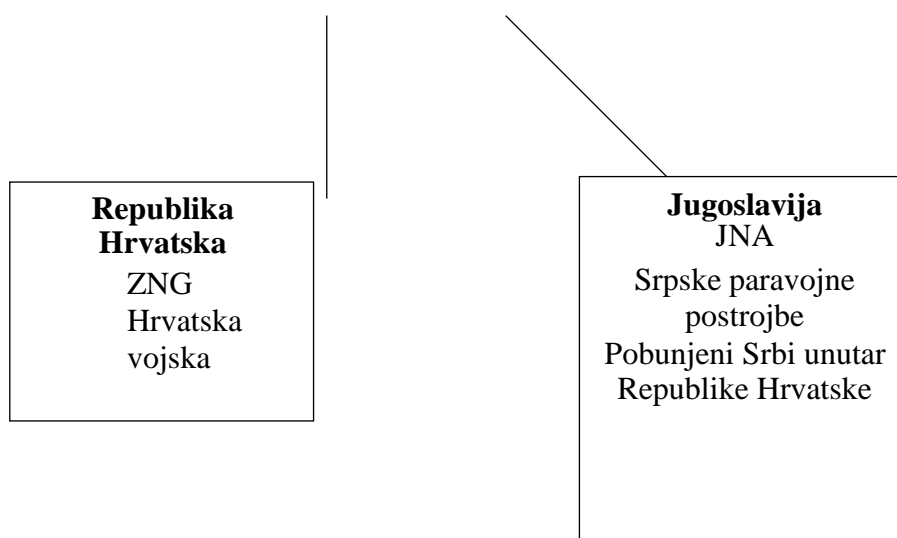
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Shvaćanje simbola grada Vukovara 	<p>da donesu zaključak koji su sve faktori utjecali na takvo demografsko stanje ovog prostora</p> <p>Nakon toga nastavnik reproducira prvu minutu pjesme „Vukovar, Vukovar“ u izvedbi Zlatnih Dukata. Nakon toga inicira kratku raspravu sa učenicima o tomu što oni znaju/misle zašto Vukovar ima danas posebno mjesto u hrvatskom društvu i zašto je područje posebne državne skrbi.</p>	<p>zaključuju da je rat utjecao na razvoj ovog područja i demografski, ali prije svega gospodarski jer je veći pad 2001.-2011. obilježen iseljavanjem zbog nepovoljnih ekonomskih uvjeta.</p> <p>Učenici slušaju pjesmu i prepoznaju temu pjesme. Nakon toga kroz raspravu dolaze do zaključka da je to grad koji je najviše stradao u Domovinskom ratu i bez čije žrtve ne bi bilo Republike Hrvatske kakvu je danas znamo.</p>
Završni dio sata	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ponavljanje naučenog ○ Formativno vrednovanje 	<p>Kada je rasprava završila nastavnik provjerava ostvarenost ishoda na ovom satu pitanjima:</p> <p>Na primjeru topografske karte navedi i objasni njezine elemente. Objasni geostratešku važnost Istočne Hrvatske. Objasni važnost obrane Istočne Hrvatske za cjelokupnu obranu Hrvatske u Domovinskom ratu. Pomoću dijagrama objasni demografske posljedice rata u Istočnoj Hrvatskoj</p>	<p>Učenici odgovaraju na pitanja</p>

Plan školske ploče

Hrvatski istok u Domovinskom ratu – primjer interdisciplinarnog istraživanja -

- „Hrvatski istok“ – 3 županije: Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska i Brodsko-posavska.

Domovinski rat (1991. – 1995.)

- Gestrateška važnost – 1. Kulturološko-civilizacijski krugovi
2. Prometna povezanost (koridori: X, Vc, Dunav)
3. Prirodni resursi (tlo, voda, klimatska obilježja...)

- Geografske karte
 - Vrste: topografske i tematske
 - Elementi: matematički, geografski, redakcijski i dopunski

Nastavne metode: metoda razgovora, usmenog izlaganja, rada na tekstu, pisanih radova, izravna grafička

Oblici rada: samostalni, frontalni

Nastavna sredstva i pomagala: Računalo, LCD projektor, udžbenik, zidna karta Hrvatske, slike (Prilog 3-6), stupčasti dijagrami (promjena broja stanovnika u međupopisnim razdobljima), nastavni listić

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika

Barić, S., Lozančić, M., 2015: Hrvatski istok – geostrategijske značajke, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu* (ur. Miljenko Brekalo), Zagreb, prosinac 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 49-64.

Komušanac, M., 2015: Istočna Hrvatska – strateški prostor obrane od srbijanske agresije, u: Hrvatski istok – geostrategijske značajke, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu* (ur. Miljenko Brekalo), Zagreb, prosinac 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 85-100.

Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru: Odjel za geografiju, Zadar.

Pokos, N., Šterc, S., 1993: *Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 2 No. 2 – 3 (4 – 5), 305 - 333.

Sabolović, M., 2015: Vojno-geografska analiza operativnog područja Istočnoslavonskog bojišta, u: Hrvatski istok – geostrategijske značajke, u: *Hrvatski istok u Domovinskom ratu* (ur. Miljenko Brekalo), Zagreb, prosinac 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 101-122.

Prilog 1.

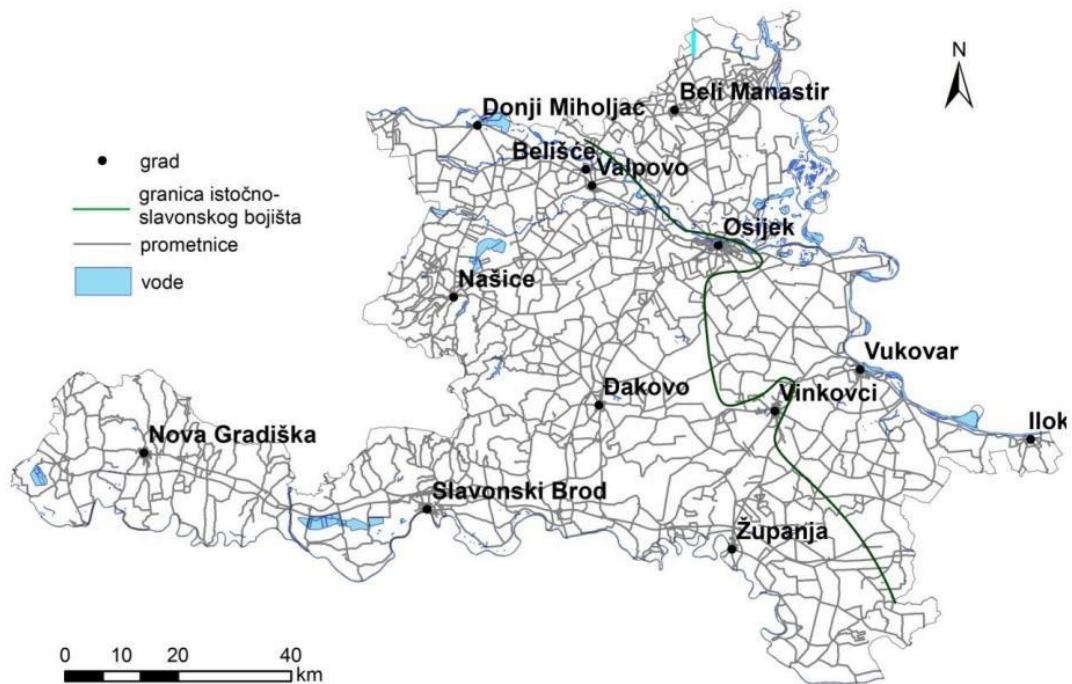
Pjesma „Ne dirajte mi ravnicu“ : <https://www.youtube.com/watch?v=wp4dkYVbcfM>

Prilog 2.

Pjesma „Vukovar, Vukovar“: <https://www.youtube.com/watch?v=ebSGhbW1LOU>

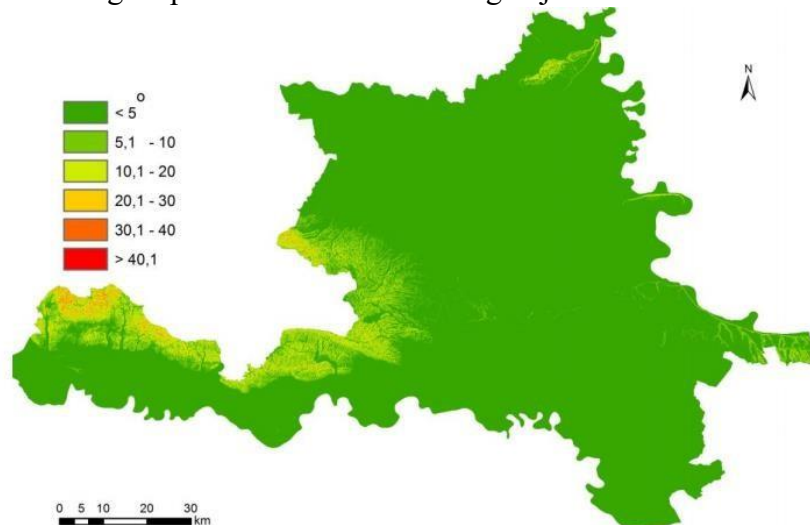
Prilog 3.

Karta Istočnoslavonskog bojišta

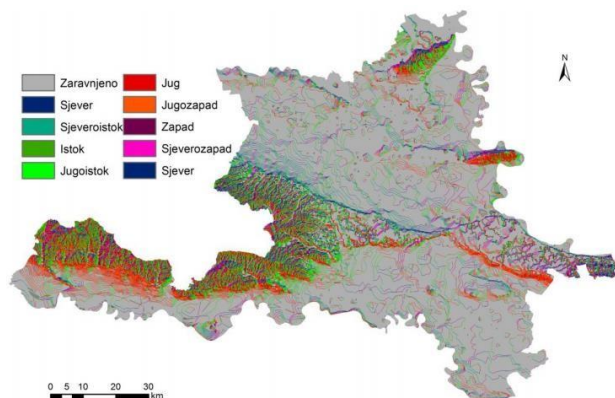
Prilog 4.

Karta nagiba padina Istočnoslavonskog bojišta

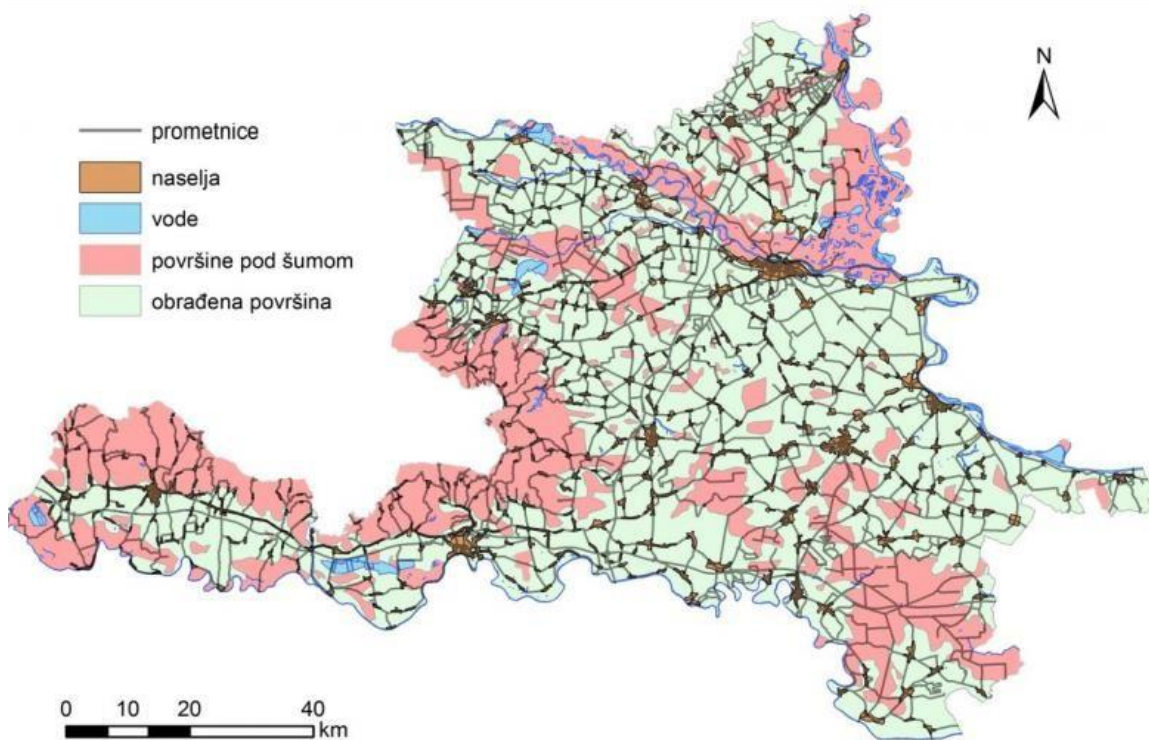
Prilog 5.

Karta ekspozicije padina Istočnoslavenskog bojišta

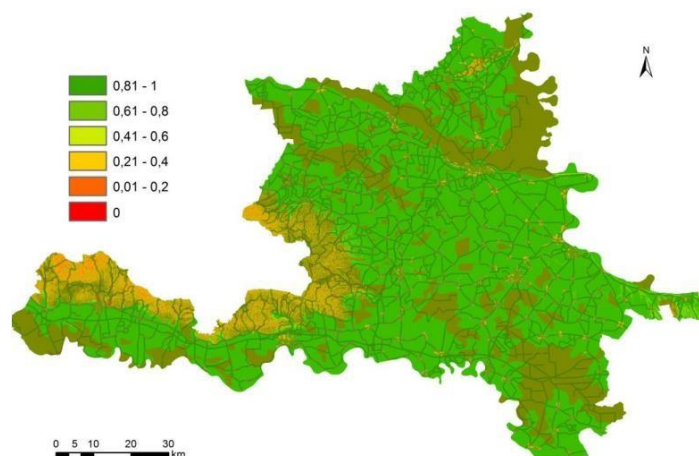

Prilog 6.

Karta namjene zemljišta

Prilog 6.
Karta tenkoprohodnosti

Prilog 7.

Broj stanovnika u općinama Spačvanskog bazena prema popisima 1991., 2001., 2011.g.
Tab.1. Naselja Spačvanskog bazena - broj stanovnika po gradovima/općinama 1991.g.

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	BROJ STANOVNIKA
VINKOVCI	38 580
ŽUPANJA	14 435
BOŠNJACI	4 426
CERNA	4 742
DRENOVCI	7 202
GUNJA	5 176
NIJEMCI	6 965
OTOK (VINKOVCI)	7 924
PRIVLAKA	3 501
VRBANJA	5 543

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

Tab.2. Stanovništvo naselja u Spačvanskom bazenu 2001.g.

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	BROJ STANOVNİKA
VINKOVCI	35 912
ŽUPANJA	16 383
BOŠNJACI	4 653
CERNA	4 990
DRENOVCI	7 424
GUNJA	5 033
NIJEMCI	5 998
OTOK (VINKOVCI)	7 755
PRIVLAKA	3 776
VRBANJA	5 174

Izvor: DZS: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. godine*

Tab.3. Stanovništvo naselja Spačvanskog bazena 2011.g.

UPRAVNI GRAD/OPĆINA	2011.
VINKOVCI	35 312
ŽUPANJA	12 090
BOŠNJACI	3 901
CERNA	4 595
DRENOVCI	5 174
GUNJA	3 732
NIJEMCI	4 705
OTOK (VINKOVCI)	6 343
PRIVLAKA	2 954
VRBANJA	3 940
Ukupno	82 746

Izvor: DZS: *Popis stanovništva 2011. godine*

Prilog 8. Nastavni listić: geostrateške značajke prostora

Uz pomoć teksta odgovori na pitanje u bilježnicu: Koji su to faktori (prirodno- i društveno-geografski) sadržani u ovom prostoru da ga čine primamljivim za kontroliranje?

„Specifičan oblik Hrvatske pridonio je tomu da su se na ovom prostoru preklapili različiti kulturološko-civilizacijski krugovi te da je Hrvatska cijelom svojom površinom zapravo veza između panonskog i sredozemnog prostora, između srednjoeuropskog i prostora juga i jugoistoka Europe, a samim time i Bliskog Istoka. S druge strane pristup Jadranskom moru je još jedna velika prednost jer je Jadransko more najjuvučeniji zaljev Sredozemnog mora u europsko kopno, što znači da sav prekoceanski promet, koji je najjeftiniji, svoje završne luke u tranzitu prema Srednjoj i Zapadnoj Europi zapravo traži u Jadranskom moru. Povoljan geostrateški položaj Hrvatske pridonosi značaju istoka Hrvatske. U ovoj se regiji Hrvatske sijeku dva paneuropska prometna koridora: koridor X i ogranak c koridora V. Za razliku od koridora X koji je opremljen svim vrstama prometnica, ogranak c koridora V nije u cijelosti vrednovan jer je prometna infrastruktura još uvijek u izgradnji. Nadalje, kada se promatraju prostorno-funkcionalne odnose, Republika Hrvatska ima dominantno srednjoeuropsko-mediteransko geografsko obilježje. Sa Srednjom Europom, osim kulturnog nasljeđa Austro-Ugarske Monarhije, veže nas rijeka Dunav, koja je sama VII. paneuropski prometni koridor. Kada se pogleda europski kontekst ovaj prostor dobiva još više na strateškoj važnosti zato što je Dunav druga plovna rijeka po veličini u Europi, a pristup koridoru VII povećava geostratešku važnost Istočne Hrvatske. Koridor VII omogućuje povezivanje Europe od Sjevernoga mora do Crnoga mora, kao i pristup porječjima Rajne, Dunav, Odre i Labe. Istočnom Hrvatskom prolazi i Sava koja je ovim prostorom plovna i ima veliki potencijal za riječni promet, pogotovo završetkom kanala Dunav – Sava kojim bi se spojili koridori X i VII na prostoru Republike Hrvatske. Iako je primarna namjena kanala kontroliranje razine vode u Spačvanskom bazenu te navodnjavanje, njegovo valoriziranje za riječni promet bi otvorilo nove mogućnosti prometovanja prije svega robe, usluga, ali i ljudi.

Osim društveno-geografskih i prirodno-geografske značajke sve više postaju strateški resursi. Prije svega tu se misli na tlo, vodu, klimatska obilježja, energetska dostupnost i dr. Bogatstvo tla očituje se najbolje u namjeni za poljoprivredu jer je obradivo 46,3 % površine (dok je taj prosjek za Hrvatsku 23,7 %). Kada se uzmu u obzir sva zemljišta u Hrvatskoj, u ovoj regiji je 38,3 % obradivih zemljišta Republike Hrvatske. Uza svo obradivo zemljište, još je bitniji podatak o kvaliteti tla, osobito crnih tala na prapornoj podlozi u sjeveroistočnom pridunavskom pojasu. U prilog bogatstva vodama govori činjenica da 62 % hrvatskih voda pripada crnomorskom slijevu, a tu su tri najveće

rijeke u Istočnoj Hrvatskoj, ali i u Hrvatskoj: Sava, Drava i Dunav. Klimatska obilježja Istočne Hrvatske su jako povoljna. Klimu ovog prostora obilježavaju hladne zime i topla ljeta. Činjenica da među padalinama prevladavaju ljetne konvekcijske kiše je također povoljna, zato što takve kiše, pogotovo u toplim ljetima, pogoduju agrarnom valoriziranju prostora. Prirodnom bogatstvu ovog prostora svakako pridonose i velik šumski fond. Vegetacija na istoku Hrvatske u prošlosti je bila raširenija nego danas, a dominantna vegetacija bile su šume, koje su se razvijale na vlažnoj podlozi juga Panonske nizine. U nizinama su to bile mahom hrastove šume, dok je u gorama prevladavala bukva. Danas, nakon stoljeća iskorištavanja drvnog bogatstva, situacija je dosta drugačija. Hrastove šume u svom velikom obimu zadržale su se samo na području Spačvanskog bazena oko rijeke Bosut i njezinih pritoka na području samog bazena, a prema jednoj od njih – Spačva, sam bazen je dobio ime.“

